

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA**

TOMAS PUKŠMYS
INTELEKTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA

ŽALOS ATLYGINIMO TEORINIAI IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –

Doc. dr. Lina Novikoviėnė

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ KAIP TURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMĄ LEMIANTIS VEIKSNYS	6
1.2. ŽALĄ PADARIUSIO ASMENS CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ	6
1.3. ŽALOS SAŲOKA IR RŪŠYS	8
1.4. ŽALOS ATLYGINIMO FUNKCIJOS	11
1.5. ŽALĄ PADARIUSIO ASMENS KALTĖ	19
1.5.1. ŽALĄ PADARIUSIO ASMENS ATSAKOMYBĖ BE KALTĖS	23
1.5.2. PROFESINĘ VEIKLĄ VYKLANČIŲ ASMENŲ, PADARIUSIŲ ŽALĄ, KALTĖ	28
1.6. ŽALĄ PADARIUSIŲ ASMENŲ NETEISĖTŲ VEIKSMŲ SAMPRATA	30
1.7. PRIEŽASTINIS RYŠYS TARP NETEISĖTŲ VEIKSMŲ IR ŽALOS	32
2. NETURTINĖ ŽALA IR JOS ATLYGINIMO YPATUMAI	35
2.1. SUBJEKTAI TURINTYS TEISĘ Į NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMĄ	40
2.3. TREČIŲJŲ ASMENŲ TEISĖ Į NETURTINĖS ŽALOS PAVELDĖJIMĄ	43
2.4. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO DYDĮ LEMIANTYS KRITERIJAI	47
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	56
Zusammenfassung	57

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problematika.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 6.263 str. nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. To paties straipsnio antroje dalyje nustatytas visiškas žalos atlyginimo principas. Tačiau nesant tam tikro mechanizmo, kuris leistų atlyginti asmeniui padarytą žalą, minėtos LR CK nuostatos taptų deklaratyvios, o asmeniui padaryta žala taip ir liktų neatlyginta. Todėl kalbant apie žalą bei jos atlyginimą, būtina kalbėti apie teisinį mechanizmą, kuris užtikrina žalos atlyginimą, t.y. civilinę atsakomybę.

Civilinei atsakomybei būdingas dualizmas, t.y. jos skirstymas į sutartinę ir deliktinę. Kaip rodo praktika, šis civilinės atsakomybės rūšinis skirstymas turi ir praktinės reikšmės. Be to, ne visada yra lengva nustatyti, kokią atsakomybės rūšį, atlyginant asmeniui padarytą žalą, reikia taikyti. Civilinės atsakomybės taikymas nesvarbu ar deliktinės, ar sutartinės, galimas esant visoms keturioms sąlygoms (išskyrus tam tikras išimtis): žalai, kaltei, neteisėtiems veiksams ir priešastiniam ryšiui.

Ne visada šios keturios atsakomybės sąlygos suprantamos tikrąją jų paskirties prasme. Ypačiai daug problemų kelia atsakomybės be kaltės instituto taikymas. Teismai ne visada teisingai suvokia šios sąlygos eliminavimą taikant civilinę atsakomybę¹. Skirtingas kaltės sampratos suvokimas, taikant civilinę ir administracinę atsakomybę, lemia prieštaravimus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse sprendžiant, ar administracinėje byloje nustatyta asmens, padariusio administracinę teisės pažeidimą, kaltė turi prejudicinę galią sprendžiant civilinės atsakomybės klausimą. Ne mažiau aktualus kaltės ir neteisėtų veiksmų tarpusavio santykis taikant generalinio delikto taisyklę.

Civilinės atsakomybės taikymo apimtį nusako priešastinis ryšys. Nuo pasirinktos priešastinio ryšio teorijos priklauso, ar asmuo bus atsakingas už padarytą žalą ir jam kils prievolė tą žalą atlyginti. LR CK 6.247 str. numatyta, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. LR CK komentaro autorių nuomone, toks įstatymų leidėjo pateiktas priešastinio ryšio apibūdinimas leidžia daryti išvadą, kad LR CK įtvirtina lankstaus priešastinio ryšio doktriną, kuri leidžia atsižvelgti teismui į teisėtus ieškovo ir atsakovo interesus bei daugelį kitų reikšmingų aplinkybių². Pažymėtina, kad atsižvelgimas į ieškovo ir atsakovo interesus bei

¹ 2008-01-18 d. LVAT nagrinėta byla akivaizdus to pavyzdys.

² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Justitia 2003 m

daugelį kitų reikšmingų aplinkybių, savaime neatskleidžia lankstaus priežastinio ryšio doktrinos turinio. Šiuo atveju būtina teismų praktikos analizė, kuri leistų pastebėti reikšmingus kriterijus, apsprendžiančius civilinės atsakomybės apimtį.

Žala kaip ir jos atlyginimas nėra savitiksliis dalykas, žalos atlyginimo paskirtis atsiskleidžia per funkcijas. Lietuvoje tiek teismų praktika, tiek teisės doktrina pateikia išvadas, kad žalos atlyginimo funkcija išimtinai kompensacinė. Palyginus Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintą teisinį reguliavimą bei atsižvelgiant į vakarų teisės doktriną, galima išvelgti tam tikrų prieštaravimų bei neatitikimų Lietuvoje formuojamai nuostatai, kad žalos atlyginimo funkcija išimtinai - kompensacinė. Be to, problematika kyla ir su pačia žalos samprata. Jei nustatant padarytos turtinės žalos dydžiui apskaičiuoti gali būti pasitelkta skirtumo hipotezė, tai tos pačios hipotezės panaudojimas komplikuojasi, kai kalbama apie neturtinę žalą. Atlyginant asmeniui padarytą neturtinę žalą, kyla teisingos žalos atlyginimo bei apskaičiavimo sunkumai, nes neturtiniai praradimai neišmatuojami, individualūs, prarasta vertybė neįkainojama, tačiau vis tiek būtina atrasti bendrus sąlyčio taškus, nustatant kriterijus, kuriais vadovaujantis, neturtinė žala būtų atlyginama, kaip įmanoma teisingiau. Ši problema susijusi su neturtinės žalos paskaičiavimu nėra vienintelė, kuri kyla taikant neturtinės žalos institutą praktiškai. 2006 rugpjūčio 19 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriame buvo išreikšta pozicija, jog asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo to žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti, paskatino diskusijas, kad LR CK 6.250 str. 2 d. neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais, prieštarauja Konstitucijai. Pažymėtina, kad minėtame nutarime, Konstitucinis teismas konstatavo, kad teisė reikalauti materialiai atlyginti asmeniui padarytą moralinę žalą vienais atvejais gali būti siejama vien su tą žalą patyrusiu asmeniu, tačiau pagal Konstituciją įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai ši teisė gali pereiti tam tikriems asmenims. Iš principo Konstitucinis teismas pripažino teisę paveldėti neturtinę žalą, nepaisant to, kad ši neatsiejamai susijusi su paveldėtojo asmeniu, t.y. patirtais jo išgyvenimais. Be to, teismų praktikoje iškyla klausimas, kas turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Vienais atvejais tėvams priteisiama neturtinė žala už jų vaikų patirtus išgyvenimus, kitais konstatuojama, kad tokios tėvų teisės nenumato įstatymas ir ji negali būti priteista.

Ši egzistuojanti problematika suponuoja temos aktualumą, dėl ko ir buvo pasirinkta magistrinio baigiamojo darbo tema „Žalos atlyginimo teoriniai ir praktiniai aspektai“.

Tyrimo objektas – žalos atlyginimas kaip veiksnys lemiantis civilinės atsakomybės taikymą.

Tyrimo dalykas – deliktu padarytos žalos atlyginimas.

Darbo tikslas – išanalizuoti deliktu padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą teorijoje ir teismų praktikoje.

Darbo uždaviniai: Atsižvelgiant į tai, kad žalos atlyginimas įmanomas tik pritaikius civilinę atsakomybę žalą padariusiam asmeniui, šiame darbe keliami tokie uždaviniai:

1. išanalizuoti deliktinės atsakomybės sąlygas kaip lemiančias turtinės žalos atlyginimo teorinius ir praktinius aspektus.
2. išanalizuoti žalos atlyginimo funkcijas ir išsiaiškinti, ar be kompensacinės egzistuoja kitos funkcijos.
3. išsiaiškinti, ar įstatymo nuostata, jog neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais, užtikrina tinkamą pažeistų neturtinių vertybių gynimą.
4. išanalizuoti, kokie subjektai turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą, remiantis galiojančiais teisės aktais bei teismų praktika.
5. išanalizuoti teismų praktikoje taikomus kriterijus, nustatančius neturtinės žalos dydį, atskirų neturtinių vertybių pažeidimų atvejais.

Hipotezė – šiuo metu esanti teisinė reglamentacija bei susiklosčiusi teismų praktika užtikrina tinkamą žalos atlyginimą, taikant civilinę atsakomybę.

Tyrimo metodai. Šiame darbe pagrindinis naudojamas metodas – lyginamasis. Deliktu padaryta turtinė ir neturtinė žala apžvelgiama ne tik pagal galiojančius Lietuvos teisės aktus bei doktriną, tačiau paraleliai lyginamas ir Vokietijos teisinis reguliavimas bei doktrina. Toks metodas padeda įvertinti, ar galiojantis teisinis reguliavimas, atlyginant turtinę ir neturtinę žalą, atitinka bendras Vakarų Europos tendencijas bei ten įgyvendintas novelas žalos atlyginimo srityje. Taip pat darbe naudotas sisteminis metodas, kuris padėjo iširti civilinės atsakomybės institutą kaip kompleksiskai susijusį su turtinės žalos atlyginimu. Šio metodo dėka buvo nustatyti teisės normų, reglamentuojančių civilinę atsakomybę, sisteminiai ryšiai kaip tiesiogiai susiję su turtinės žalos atlyginimu, išsiaiškintas civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų turinys bei jų pritaikomumas praktikoje.

Analizuojant Lietuvoje galiojančias teisės normas, remtasi deduciniu metodu, kurio pagrindu analizuojamas teisės normų, reglamentuojančių turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą, pritaikymas teismų praktikoje bei indukcinio metodu, kurio pagalba analizuota konkrečiose bylose teismų nagrinėti klausimai, kuriuos apibendrinus daromos tyrimo išvados. Atskleidžiant šią temą taip pat naudotas dokumentų analizės metodas, kuris taikytas analizuojant teismų praktiką ir teisės aktus.

Darbo struktūra. Magistrinį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, susidedanti iš dviejų pagrindinių skyrių. Pirmame skyriuje analizuojamos deliktinės atsakomybės sąlygos, kurios atskleidžia žalos atlyginimo aspektus. Antrame - neturtinės žalos atlyginimo ypatumai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, santrauka užsienio kalba bei darbe naudotų šaltinių sąrašas.

1. CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ KAIP TURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMĄ LEMIANTI VEIKSNYS

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 6.245 str. 1 d. pateikia civilinės atsakomybės definiciją: tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Iš šios įstatyminės definicijos galima daryti išvadą: tam, kad žala būtų atlyginta, reikalinga tam tikra normų sistema, tam tikras mechanizmas, kuris leistų atlyginti asmens patirtą žalą. Asmens patirtos žalos atlyginimas realizuojamas pritaikant asmeniui, padariusiam žalą, civilinę atsakomybę. Nesant bent vienos iš civilinės atsakomybės sąlygų, asmuo padaręs žalą neturės pareigos, jos atlyginti. Tuo pačiu tai reiškia, kad asmuo neturi pareigos atlyginti žalos. Taigi norint kalbėti apie tinkamą deliktu padarytos žalos atlyginimą, kaip neatsiejamas veiksnys domėn turi būti imama civilinė atsakomybė bei jos sąlygos, kurios apsprendžia žalą padariusio asmens pareigą ją atlyginti.

1.2. ŽALĄ PADARIUSIO ASMENS CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

Žalą padariusio asmens civilinei atsakomybei būdingas dualizmas, t.y. jos skirstymas pagal atsiradimo pagrindą į sutartinę ir deliktinę. Sutartinė civilinė atsakomybė atsiranda pažeidus sutartį, o deliktinė padarius deliktą, t.y. atsakomybė, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais. Šias atsakomybės rūšis skiria skirtingi ieškinio senaties terminai, deliktinei galioja 3 metų senaties terminas, o sutartinei - bendras 10 metų senaties terminas. Taip pat, nevienodi atsakomybės nustatymo principai. Sutartinės atsakomybės atveju šalys pačios gali reguliuoti atsakomybės apimtį arba visai jos netaikyti, o deliktinės atsakomybės atveju tokie susitarimai negalimi. Pažymėtina, kad skiriasi ir kaltė. Sutartinėje atsakomybėje ji preziumuojama LR CK 6.248 str. 1 d., o deliktinėje kaltę turi įrodyti žalą patyręs asmuo, nebent atsakomybė kyla be kaltės.³

Kitas esminis momentas taikant civilinę atsakomybę yra tas, kad nepripažįstama civilinės atsakomybės rūšių konkurencija. Įstatymų leidėjas atskirose normose reglamentuodamas sutartinę ir deliktinę atsakomybę pasisakė už konkurencijos draudimą.⁴ Civilinės atsakomybės rūšių konkurencija draudžiama ir Prancūzijos civilinėje teisėje, ji apibūdinama kaip *non cumul* principas.⁵

Iš pirmo žvilgsnio atrodo labai paprasta atriboti sutartinę atsakomybę nuo deliktinės, tačiau kaip rodo praktika, tai padaryti ne visada lengva. Visų pirma, tai pasakytina apie ikisutartinius santykius. Ikisutartinių santykių dalyviams atsiranda tam tikrų pareigų LR CK (6.163 – 6.165 str.), o jas pažeidus gali atsirasti žala. Tokiais atvejais kils klausimas, deliktinės ar sutartinės

³ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995

⁴ Vytautas Mizaras “Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007

⁵ Dirk Looschelders „Schuldrecht Allgemeiner Teil“ unberarbeitete Auflage. Duseldorf, 2007

atsakomybės teisės normomis bus galima reikalauti žalos atlyginimo. Šis klausimas buvo sprendžiamas tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT), tiek Europos Teisingumo Teismo bylose. LAT nuomone, jei būtų konstatuota, kad žala padaryta esant ikisutartiniams santykiams, tai sprendžiant civilinės atsakomybės rūšies, taikytinos žalos, padarytos esant ikisutartiniams santykiams, atlyginimo klausimą, kriterijumi reikėtų laikyti požymį nusakantį, buvo ar nebuvo pažeistos bendrosios teisės normos taikomos visiems teisiniams santykiams. Jei pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, taikytina deliktinė atsakomybė, nes tai bendros pareigos, taikytinos ir sutartiniams ir nesutartiniams santykiams.⁶ Pastebėtina, kad tokia LAT pozicija vertinama kaip pakankamai argumentuota bei naudinga praktiniu požiūriu, tačiau neišsami. Spręsdamas šį klausimą LAT neatsižvelgė į vieną kriterijų, t.y. kiek toli pažengusios derybos. Jei yra tam tikri rašytiniai susitarimai, įpareigojantys ikisutartiniai protokolai, nepaisant to, kad ir nutrūktų derybos ir jos nebūtų baigiamos sutarties pasirašymu ir būtų pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai, ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti žalos savo veiksmais kitam asmeniui, manytina, kad turėtų būti taikoma sutartinė, o ne deliktinė atsakomybė.

Tai, kad esant ikisutartiniams santykiams žala atlyginama pagal sutartinės teisės normas, o ne pagal deliktinės pritaria Vokietijos teisės doktrina. Čia žinoma *culpa in contrahento* taisyklė. Doktrinoje dažnai naudojamas pavyzdys puikiai iliustruojantis šią taisyklę.

Maisto prekių parduotuvės savininkas yra atsakingas, kad pirkėjas nepaslystų ant vaisių lapų, kurie mėtosi jo parduotuvėje ant žemės. Šią pareigą pardavėjas turi nepriklausomai nuo to, ar buvo sudaryta pirkimo – pardavimo sutartis su pirkėju. Taigi, jeigu pirkėjas paslystų ir susižeistų, pardavėjas atsakytų ne pagal deliktinės atsakomybės taisyklės, o pagal sutartinės. Vokietijos teisės doktrina pabrėžia, kad esant ikisutartiniams santykiams ieškinyis reiškiamas remiantis BGB (Vokietijos civilinis kodeksas) 280 str⁷, kuris reguliuoja nuostolių atlyginimą dėl pareigos pažeidimo, t.y. žala atlyginama remiantis sutartinės atsakomybės nuostatomis.

Nepaisant ginčų dėl žalą padariusio asmens atsakomybės formos taikymo, esant ikisutartiniams santykiams bei kitų skirtumų, kurie egzistuoja tarp deliktinės ir sutartinės atsakomybės, vis dėlto jos taikymas, siekiant atlyginti asmeniui padarytą žalą, būdingi keturi elementai, t.y. žala, asmens padariusio žalą kaltė, neteisėti už žalą atsakingo asmens veiksmai ir priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir atsiradusios žalos. Šie elementai bus apžvelgiami tolimesniuose šio darbo skyriuose.

---

⁶ Vytautas Mizaras “Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007

⁷ Christine Bunrel „Der Ersatz vetgeblicher Aufwendungen im modernisierten Schuldrecht“ Marburg. 2006 m.

1.3. ŽALOS SĄVOKA IR RŪŠYS

Prieš pradėdant nagrinėti žalos atlyginimo teorinius bei praktinius aspektus, būtina apibrėžti žalos sąvoka. Teisinėje literatūroje vartojamos materialinės, moralinės, turtinės, neturtinės žalos sąvokos. Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaro autoriais, žala - tai nukentėjusiojo turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, t.y. nukentėjusiojo turtiniai ar kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis neturtiniams interesams (žmogaus sveikatai, gyvybei, garbei, orumui ir t.t.).⁸

Pasak V. Mizaro, žala - ne tik turto sumažėjimas, kurį nukentėjusysis žalos padarymo metu faktiškai turėjo, (sumažėjimas), bet ir turto, kurį nukentėjusysis galėjo gauti ateityje, jeigu nebūtų teisės pažeidimo (t.y. negautas nukentėjusiojo pelnas). Tiesioginė žala yra suprantama kaip tiesioginis neteisėto veiksmo rezultatas, kuris atsiranda iš karto, pažeidėjui tiesiogiai veikiant tam tikrą objektą (pvz., turto sugadinimas, išlaidos patirtos dėl sveikatos sužalojimo), o netiesioginė žala yra praradimai, atsirandantys dėl padarytos žalos pagrindiniam objektui, kuris yra naudojamas pelnui gauti (negautas pelnas.) Taigi dėl teisės pažeidimo patirtą žalą galima apibūdinti kaip turimo turto sumažėjimą ir sutrukdytą būsiamam turto padidėjimui.⁹

Ši sąvoka iš esmės apibūdina turtinio pobūdžio žalą, kuri padaroma pažeidimu. Greta turtinės žalos vartojama ir materialinės žalos sąvoka. Materialinė žala - tai pasekmės, susijusios su poveikiu nuosavybės objektams.¹⁰ Pažymėtina, kad šiuo metu teisės aktuose plačiai vartojamos turtinės žalos sąvoka yra platesnė negu materialinės žalos. Turtinė žala apima ne tik poveikį nuosavybės teisės objektams, bet ir turtiniams santykiams apskritai.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 2 d. numatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas,¹¹ tačiau reiktų sutikti su teisinėje literatūroje sutinkama pozicija, jog moralinės žalos vartojimo teisinėje erdvėje reiktų vengti, nes „moralė“ yra filosofijos kategorija. Ji, būdama viena iš žmogaus elgesio ir savikontrolės reguliatorių, reiškia visumą požiūrių į tai, kas gera ir bloga, teisinga ir neteisinga, dora ir nedora. Pažeidus teisę, pakenkiama ne pačiai moralei, o konkrečiai moralinei ar teisinei vertybei - žmogaus garbei, orumui, laisvei ir kt.¹²

Neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Ši neturtinės žalos definicija įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau LR CK) 6.250 str. 1 d. Pažymėtina tai, kad neturtinė žala savo

⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga „Prievolių teisė“ Vilnius. Justitia. 2003 m. P 341.

⁹ Vytautas Mizaras „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007

¹⁰ Piesliakas V. „Mokymas apie nusikaltimo sudėtį“ Vilnius. 1996 m.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Žin., 1992, Nr. 33-1014

¹² Marta Gavrilovienė „Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas taikant su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes“ Jurisprudencija 2006 6(84) P. 93

po būdžiu yra asmeninė žala, t.y. ji tiesiogiai susijusi su asmeniu, neatskiriama nuo jo asmenybės ir priklauso nuo jo paties išgyventų emocijų.¹³ Tačiau kaip ir kiekviena žala ji turi turtinę išraišką, kurios dydį konkrečiu atveju įvertina Teismas. Būtent pagal tai, kas nukenčia, ar asmens ekonominiai interesai, ar asmens neturtiniai interesai, žala skirstoma į turtinę ir neturtinę.

Filosofijoje žalos sąvoka suprantama plačiau, nes ji nesiejama su padariniais, filosofų nuomone, teisių pažeidimas pats savaime yra žala. T. Hobbes teigė, kad įgyvendindamas savo teises, žmogus negali pažeisti ar varžyti kitų asmenų teisių. Trukdydamas kitam asmeniui naudotis savo teise yra neteisingumas ir žala.¹⁴

Tęsiant toliau apie žalos definiciją, ji buvo pateikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) 2000-06-16 apžvalgoje „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu, apibendrinimo“. Šioje apžvalgoje žala suprantama kaip „*neigiamas poveikis tam tikram teisės saugomam objektui (vertybei), kuris pasireiškia jo ekonominės ar ūkinės vertės sumažėjimu ar visišku praradimu*“. Manytina, kad šis žalos apibrėžimas šiek tiek per siauras ir nepaliečia kitų turtinių (pvz. negauto pelno) ir neturtinių interesų, kuriems taip pat gali būti padaroma žala. Kitose LAT apžvalgose, 1997-01-16 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmeni sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“ ir 1998-05-15 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“ turtinės žalos sąvoka nepateikiama, nagrinėjamos tik sąlygos ir pagrindai, kurioms esant padaryta žala turi būti atlyginta.

Pasak profesoriaus V. Mikelėno, žalos sąvoka sutinkama ne tik teisės mokslo veikaluose, bet ir įstatymuose. Dažniausiai žala apibūdinama kaip asmens sužalojimas, jo gyvybės atėmimas arba pakenkimas asmeniui, jo teisėms ar įstatymų saugomiems jo interesams, taip pat kaip turto sužalojimas ar sunaikinimas, pasireiškiantis atitinkamų vertybių negavimu ar praradimu.¹⁵

Lietuvoje žalos sąvoka pateikiama ne tik teisės vadovėliuose, bet ir įstatyme. LR CK 6.249 straipsnyje apibrėžta žalos sąvoka. Žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Kitaip sakant žala yra laikoma tai, ką asmuo prarado patyręs kito subjekto neteisėtus veiksmus.

Šiuo atveju būtina pažymėti, kad ne kiekvienos šalies įstatymuose įtvirtinta žalos sąvoka. Pavyzdžiui, Vokietijos civiliniame kodekse (Bürgerliches Gesetzbuch) nėra įtvirtinta žalos sąvoka, tačiau tai nereiškia, kad minėtas įstatymas nereglamentuoja pareigos atlyginti žalą. Šio įstatymo 823

¹³ Andrius Verikas „Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sveikata“. Jurisprudencija 2006 m. Nr. 11(89)

¹⁴ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995

¹⁵ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995. P 141.

straipsnyje, žalos atlyginimo pareiga, numatyta asmenims, kurie tyčia arba neatsargiai neteisėtais veiksmais pažeidė šias teises: teisę į gyvybę, kūną, sveikatą, laisvę, nuosavybę bei kitas įstatymo saugomas gėrybes. Minėtas teises pažeidęs asmuo turi pareigą atlyginti kitam asmeniui neteisėtais veiksmais padarytą žalą.

Pati žalos sąvoka Vokietijoje nagrinėjama teisės mokslininkų. Teisinėje literatūroje galima sutikti nuomonių, kad žala yra nesavanoriškai (vok. unfreiwillige) patiriami turtiniai ir neturtiniai nuostoliai. Pažymima, kad tai skiriasi nuo paties asmens savanoriškai turėtų išlaidų, kurias asmuo patiria dalyvaudamas normalioje civilinėje apyvartoje.¹⁶ Taip pat žala apibūdinama kaip nuostolių teisiniams gėriams arba asmens turtui darymas. Be to, pažymima, kad teisė saugo turtinius ir neturtinius interesus. Šių interesų pažeidimas sukelia turtinę arba neturtinę žalą.¹⁷ Manytina, kad ši definicija vertintina kaip per plati ir artimesnė filosofiniam supratimui, kad teisės pažeidimas pats savaime yra žala.

Tiksliam nuostolių dydžio pagrindimui padeda skirtumo hipotezė (vok. Differenzhypothese), kuri lygina turimą turtą su tuo, kuris būtų buvęs, jei nebūtų neteisėtų veiksmų. Skirtumas, kuris susidaro tarp turimo ir buvusio turto ir yra nuostoliai, kuriuos privalo atlyginti juos sukėlęs asmuo.¹⁸ Tačiau ne viskas atrodo taip paprasta. Pažymėtina, kad žala ne visada padaroma ekonominę vertę turinčiam objektui, priešingai žala atsiranda ir tada, kai ji padaroma ekonomiškai apskritai negalintiems būti įvertintiems, nematerialiems objektams, pvz., žmogaus garbei, orumui reputacijai ir t.t.¹⁹ Todėl šiuo atveju, taikant skirtumo hipotezę apskaičiuoti neturtinėms vertybėms padarytos žalos, neįmanoma. Tačiau kaip teigiama Vokietijos teisės mokslininkų, tai yra išeities taškas, kuris padeda atriboti neturtinę žalą nuo turtinės.²⁰ Taigi, atribojant turtinę žalą nuo neturtinės yra pasitelkiamas tikslus padarytos žalos išmatavimo kriterijus, t.y. ar įmanoma tiksliai išmatuoti patirtos žalos dydį. Jei neįmanoma išmatuoti tiksliai patirtos žalos dydžio pagal rinkos vertę, vadinasi patirta žala neturtinė.²¹

Nepaisant to, kad neturtinės žalos dydžio apskaičiuoti praktiškai neįmanoma, tačiau teismai paskaičiuodami neturtinės žalos dydį siekia nustatyti, kuo teisingesnę kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parinkdamas tokią piniginę kompensaciją, kuri kiek galima visapusiškiau kompensuotų nukentėjusiajam padarytą žalą.²²

¹⁶ Dirk Looschelders „Schuldrecht Allgemeiner Teil“ unberarbeitete Auflage. Duseldorf, 2007. P 345.

¹⁷ Cristoph Schrok „Die Entschädigung immaterieller Schäden im Urheberrecht“ 2004 m. Mainz

¹⁸ Dirk Looschelders „Schuldrecht Allgemeiner Teil“ unberarbeitete Auflage. Duseldorf, 2007

¹⁹ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995. P 142.

²⁰ Dirk Looschelders „Schuldrecht Allgemeiner Teil“ unberarbeitete Auflage. Duseldorf, 2007. P 346

²¹ Ten pat

²² Žr. LAT CBS 2003 m. kovo 26 d. nutartį N. Ž. v. UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003, Žr. LAT CBS 2005 m. lapkričio 23 d. nutartį, K. R. v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-604/2005.

Svarbu pastebėti, kad žala gali būti padaryta ne bet kokioms, o tik teisės ginamoms bei saugomoms vertybėms. Žalos padarymas teisės saugomoms vertybėms reiškia subjektinės teisės pažeidimą, todėl už tai turi būti taikoma atsakomybė.²³

1.4. ŽALOS ATLYGINIMO FUNKCIJOS

Žalos atlyginimo svarba, kaip tinkamas teisingumo įgyvendinimas, siekia istorinius antikos laikus, tačiau savo aktualumo nepraranda iki šių dienų. Vokiečių filosofas Hegelis savo veikalė rašė: „Pažeidimas, apimantis tik išorinę esatį arba valdymą, yra blogis, žala kokiai nors nuosavybės arba turto rūšiai; pažeidimo kaip žalos padarymo panaikinimas yra civilinė satisfakcija kaip kompensacija tiek, kiek tai apskritai įmanoma. Jau šiame satisfakcijos aspekto, jeigu padaryta žala yra vertybės sunaikinimas ir apskritai jos neįmanoma atkurti, vietoj kokybinio specifinio žalos pobūdžio turi išlikti visuotinis jos pobūdis, kaip vertybė.“²⁴

R. A. Posneris Aristotelio pataisomojo koncepcijos interpretacijoje teigia, kad nesugebėjimas atlyginti žalos, kuri turi būti atlyginta, laikomas nesugebėjimu užtikrinti teisingumo vykdymo.²⁵

Taigi kaip matyti iš teisės filosofijos pozicijų, tinkamą žalos atlyginimo reglamentavimą galėtume įvardinti kaip centrinį elementą, kuris neatskiriamai susijęs ne tik su tinkamu teisingumo įgyvendinimu, bet ir apskritai su pačia teise. Tik tinkamai suvokus žalos atlyginimo funkcijas, galima kalbėti apie tinkamą jos paskaičiavimą bei atlyginimą, tuo pačiu tinkamai atlyginus žalą, teisė atlieka tikrąją savo paskirtį,- užtikrina teisingumą visuomeniniame gyvenime.

Kiekvienas teisės institutas nėra savitikslis, šiuo atveju ne išimtis ir žalos atlyginimo. Šio instituto tikslai atsiskleidžia per funkcijas.

Visuotinai pripažinta, kad pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija yra **kompensacinė**, t.y. asmuo atsakingas už žalą, privalo ją atlyginti, kad nukentėjusysis atsidurtų tokioje padėtyje, kurioje jis būtų, jeigu jam nebūtų buvę padaryta žalos (lot. *restitutio in integrum*). Pasak dr. Vytauto Mizaro, tai, kad Lietuvos civilinėje teisėje kompensacinė funkcija pripažįstama pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija matyti iš CK straipsnių. Pavyzdžiui, CK 6.73 straipsnio 1 dalyje ir 6.258 straipsnio 2 dalyje numatytas imperatyvus draudimas šalims susitarti dėl kitokių negu įskaitinių netesybų. Įskaitinės netesybos reiškia baudimo elemento taikant civilinę atsakomybę eliminavimą, kartu laikant, jog taikant civilinę atsakomybę turi būti siekiama kompensuoti patirtus neigiamus turtinius padarinius. Taigi CK labai aiškiai pasisakoma, kad civilinės atsakomybės taikymo tikslas

---

²³ Prof. V. Mikelėnas nagrinėdamas civilinės atsakomybės problemas taip pat laikosi nuomonės, kad apie žalą kaip civilinės atsakomybės sąlygą, galima kalbėti tik tuo atveju, jeigu žala padaryta teisės ginamoms bei saugomoms vertybėms, objektams ar interesams.

²⁴ Hegel „Teisės filosofijos apmatai“ Mintis. Vilnius 2000 m.

²⁵ Posner „Jurisprudencijos problemos“ Eurigmas. 2004 m.

kompensuoti žalą. Šitai pasakius, galima teigti, kad bendroji Lietuvos civilinė teisė nepritaria baudimo elementui taikant deliktinę ir sutartinę atsakomybę. Kitaip tariant, žalos turi būti atlyginama tiek, kiek įrodoma, kad jos faktiškai patirta, ir, taikant civilinę atsakomybę, turi būti siekiama neleisti nukentėjusiajam nepagrįstai praturtėti kito – žalą padariusio – asmens sąskaita.²⁶

Iš esmės kompensuojamosios funkcijos egzistavimą, atlyginant nukentėjusią šaliai patirtus nuostolius, kurie yra pinigine žalos išraiška, patvirtina ir LAT savo nagrinėtose bylose dėl netesybų. 2006-10-16 savo nutartyje LAT konstatavo, kad CK 6.71-6.75 straipsniai baudinių netesybų nenumato. Pagal Lietuvos civilinę teisę bendroji taisyklė yra įskaitinių netesybų taikymas <...> CK 6.73 straipsnio 2 dalyje, 6.258 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad netesybos įskaitomos į nuostolius. Netesybos atlieka kompensuojamąją funkciją, siekiant atlyginti nukentėjusiajai šaliai patirtus nuostolius, tačiau jos negali leisti nukentėjusiajai šaliai (ieškovui) piktnaudžiauti savo teise ir nepagrįstai praturtėti kitos šalies (atsakovo) sąskaita. Jeigu netesybos aiškiai per didelės arba neprotingai didelės, teismas turi teisę savo nuožiūra jas sumažinti tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo (CK 6.73 straipsnio 2 dalis, 258 straipsnio 3 dalis). Negautų pajamų (netiesioginių nuostolių), didesnių už įstatymo preziumuojamus minimalius nuostolius, dydį turi įrodyti ieškovas, jos turi būti realios, o ne tikėtinos.²⁷

Kompensuojamosios funkcijos pobūdis buvo konstatuotas ir 2003 lapkričio 5d nutartyje, kurioje LAT konstatavo, kad CK 6.71-6.75 straipsniai, reglamentuojantys netesybas, skirtingai nei 1964 m. CK, baudinių netesybų nenumato, nes netesybos atlieka kompensuojamąją funkciją, siekiant atlyginti nukentėjusiajai šaliai nuostolius, tačiau netesybos jokia būdu negali leisti nukentėjusiajai šaliai piktnaudžiauti savo teise bei nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita.

Tačiau to paties LAT praktikoje būta ir pernelyg didelio noro sustiprinti kompensuojamosios funkcijos užtikrinimą, aiškinant plečiamai LR CK 6.73 str. 2 d. Minėtoje normoje numatyta, jeigu netesybos aiškiai per didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta teismas **gali** (paryškinta aut.) netesybas sumažinti²⁸. Žodis “gali” reiškia teismo teisę, tačiau jokia būdu ne pareigą, tačiau LAT 2006-11-15 nutartyje konstatavo, kad šalių susitarimu nustatomos netesybos neturi būti pernelyg didelės (neprotingos), nes sutarties dalyviai tarpusavio santykius turi grįsti protingumu, sąžiningumu ir teisingumu, o teismui pavesta kontroliuoti šalių elgesį ir tikrinti netesybų dydį. **Tai nėra subjektyvi teismo teisė, taikoma ar netaikoma savo nuožiūra.** CK 6.73 straipsnio 2 dalyje, 6.258 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta teismo teisė mažinti netesybas vien dėl to, kad jos pernelyg didelės (neprotingos), **ir tai vertinama kaip teismo pareiga kontroliuoti**

²⁶ Vytautas Mizaras “Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007

²⁷ Žr. LAT CBS 2006 m. spalio 16 d. nutartį c.b P.T vs J.Ž, Nr. 3K-3-513/2006, kat. 36.1.

²⁸ Valstybės žinios 2000, Nr. 74 – 2262.

netesybų dydį, neleidžiant lupikavimo. Sąžiningumo ir protingumo principų sutartiniams santykiams taikymas, neleidžiant sutarties šaliai nepelnytai praturtėti dėl neprotingo dydžio netesybų, yra viešasis interesas, kurį teismas turi įgyvendinti *ex officio*.²⁹

Kompensacinės funkcijos idėja pripažįsta ir Vokietijos teisės doktrina. Teigiama, kad atlyginimo funkcija (vok. Ausgleichfunktion) turi konkrečią paskirtį žalos teisėje. Ji savyje talpina visiško žalos atlyginimo principą (vok. Prinzip der Totalreparation), kuriuo remiantis žalą padaręs asmuo, turi visiškai atlyginti kitos šalies patirtus nuostolius, kuriuos jis padarė. Dydis nuostolių orientuotas į realiai patirtą žalą neatsižvelgiant į žalą padariusio asmens kaltę. (Kaltė reikšminga kaip viena iš atsakomybės sąlygų). Žalos atlyginimo funkcijos esmė ta, kad ji yra apribota nukentėjusiojo patirtos žalos dydžiu, t.y. uždrausta praturtėti (vok. Bereicherungsverbot). Nukentėjusysis atlyginus jam jo turėtus nuostolius, negali atsidurti geresnėje padėtyje nei buvo prieš tai. Ypatingai didelę reikšmę taikant visišką žalos atlyginimo principą turi naujo ir seno problematika. (vok. neu für alt Problematik)³⁰

Pažymėtina, kad su panašia dilema, sprendamas išlaidų, patirtų sugadinto daikto remontui, yra susidūręs ir LAT. Minėtoje byloje Teismas išsakė poziciją, kad nustatyti išlaidų dydį leidžia skaičiavimai, kiek kainuotų atkurti esamos fizinės būklės ir esamų eksploatacinių ir naudingumo objektus pagal vertinimo metu taikomas darbų technologijas ir kainas. Remontui reikalingos lėšos turi būti suskaičiuojamos iki ribos, kuri atitinka esamą sugadinimo metu objekto fizinę būklę. Vadinasi, teismo manymu, jei sugadintas daiktas yra naujas, tai jo būklė sugadinimo metu yra nauja ir ją reikia atkurti iki naujos būklės, o jeigu objektas (daiktas) buvo naudojamas ar eksploatuojamas, tai jo vertė dėl to sumažėjusi (jis nusidėvėjęs), o dėl žalos padarymo yra sugadinamas ne naujas, bet nusidėvėjęs objektas. Pažeidimo metu daikto esama būklė yra ta, kuri yra to momento nusidėvėjimo laipsnio, todėl atkūrimo išlaidos tokiu atveju yra lygios išlaidoms, kurios reikalingos atitinkamo nusidėvėjimo daiktui atkurti. Tai, pasak teismo, yra ekonomiškai pagrįsta, nes jei nusidėvėjusiam turtui atkurti yra panaudojamos naujos medžiagos, bus atkurta naujesnė turto dalis ir atkurtas daiktas taps vertingesnis už buvusį, ir jeigu visas atkūrimo išlaidas padengtų žalą padaręs asmuo, tai teisiškai reikštų turto savininko praturtėjimą skolininko sąskaita.³¹

Draudimo praturtėti skolininko sąskaita funkcija suprantama kaip visiško žalos atlyginimo principo garantas. Teigiama, kad idealus žalos pašalinimas yra tada, kada nukentėjusysis tampa nei varganesnis, nei turtingesnis negu buvo prieš tai. Taip pat sutinkama nuomonių, kad nuostolių

²⁹ Žr. LAT CBS 2006 m. lapkričio 15 d. nutartį c.b. UAB “Švaresta” vs Vilkaviškio rajono savivaldybei, Nr. 3K-3-413/2006, kat. 36.1.

³⁰ Dirk Looschelders „Schuldrecht Allgemeiner Teil“ unberarbeitete Auflage. Duseldorf, 2007.

³¹ Žr. LAT CBS 2001m. rugsėjo 19 d. nutartį c.b. R. Astilovskaja ir kt vs J.D. Budaj, Nr. 3K-3-763, kat. 39.2.4.

atlyginimas negali nukentėjusiajam atnešti pelno. Be to, draudimo praturtėti principas yra laikomas pagrindiniu principu, kuriuo vadovaujamosi atlyginant žalą.³²

Pažymėtina, kad šios nuomonės, kurios pripažįsta visišką žalos atlyginimą, kompensacinę bei draudimo praturtėti funkcijas nėra vienalytės, yra nuomonių, kurios pripažįsta ir kitas funkcijas, kurios prieštarauja mūsų aptartoms. Pvz., klasikinio mokslo atstovai neigia draudimo praturtėti funkcijos reikšmę ir pripažįsta baudinio elementų egzistavimą atlyginant žalą.³³ Taigi kyla pagrįstas klausimas, ar teisūs klasikinio mokslo atstovai, ar tikrai baudinių elementų egzistavimas atlyginant žalą yra anachronizmas ir ar šie elementai apskritai egzistuoja šiuolaikinėje teisėje atlyginant žalą.

Atsakyti į klausimą, ar egzistuoja baudinė funkcija padeda viskas arba nieko testas (vok. Alles oder nicht). Šio testo esmė yra ta, kad kaltės laipsnis neįtakoja nuostolių dydžio. Tai reiškia, kad jei asmuo dėl sukeltų nuostolių yra kaltas, nepriklausomai nuo jo kaltės laipsnio, jis atsako tokia apimtimi, kiek realiai padarė nuostolių (vok. Fur alles gehaftet). Jei kaltininkas, esant tokiai pat situacijai, pažeidė asmens subjektinę teisę, nors ir tyčia, tačiau dėl to nukentėjusysis nepatyrė žalos, civilinė atsakomybė jam nebus taikoma. (Vok. Nicht). Taigi, jei nuostolių dydis priklausytų nuo kaltės laipsnio, žalos atlyginimas atliktų prevencinę arba baudžiamąją funkcijas. Pasak kai kurių Vokietijos teisės mokslo atstovų, šis testas leidžia aiškiai atriboti kompensacinę funkciją nuo baudžiamosios.³⁴ Manytina, kad šitas testas ypatingai pasitarnauja atsakant į klausimą, kokia žalos atlyginimo funkcija egzistuoja, atlyginant neturtinę žalą, tačiau apie tai šiek tiek vėliau.

Kaip minėta tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje vyraujanti pozicija yra, kad žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė. Kalbant apie netesybas, taip pat buvo pabrėžtas kompensacinės funkcijos aspektas, kuris tiek teisės mokslininkų, tiek teismų praktikos įvardijamas kaip pagrindinis tikslas, į kurį orientuojamosi taikant civilinę atsakomybę. Tačiau nesinorėtų visiškai sutikti su tokia pozicija bei atmesti baudinės funkcijos egzistavimą, kalbant apie netesybas. Konstatuoti *per se*, kad netesybos atlieka kompensuojamąją funkciją vien dėl to, kad Lietuvos LR CK numato įskaitines netesybas negalima dėl šių priežasčių:

Pirmiausia, pasitelkiant į pagalbą viskas arba nieko testą matyti, kad nepaisant to, jog asmuo ir pažeidė prievolę, tačiau jei jis nesukėlė nuostolių, pareiga atlyginti žalą jam nekyla. Pažymėtina, kad netesyboms būdinga tai, kad jas galima išieškoti už patį pažeidimo faktą, nereikalaujant įrodinėti nuostolių.³⁵ Taigi gali susiklostyti tokia situacija, kada asmuo realiai ir nepatiria nuostolių, tačiau sutartyje numatytos netesybos leidžia už prievolės neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, jų reikalauti, nes realiai patirtų nuostolių įrodinėti nereikia, jie preziumuojami. Taigi tais atvejais, kai nuostolių patirta mažiau nei numatyta netesybų, jos atlieka baudžiamąją funkciją. Be to, LR CK

---

³² Reinhard Möller "Das Preventionsprinzip des Schadensrechts" 2005 m. Karlsruhe.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat

³⁵ Mykolo Romerio universitetas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius 2006 m.

6.215 str. 1 d. numatyta, jei skolininkas nevykdo teismo sprendimo, įpareigojančio vykdyti sutartinę prievolę natūra, teismas skiria skolininkui baudą. Šiuo atveju pažymėtina, kad vadovaujantis LR CK 6.71 str. 1 d. netesybas be sutarties, gali būti numatytos įstatyme arba nustatytos teismo, taigi šiuo atveju jų tikslinė paskirtis aiški, t.y. nubausti skolininką, kuris nevykdo teismo sprendimo, įpareigojančio vykdyti sutartinę prievolę natūra.

Visų antra, baudinė funkcija atsiskleidžia ir per netesybų mažinimą. LR CK 6.73 str. 2 d. numatyta, kad netesybos nemažinamos, kai jos jau sumokėtos. Taigi ši įstatymo leidėjo nuostata reiškia, kad nepaisant to, kokio dydžio netesybos, nors ir neprotingai didelės ir ženkliai viršija realiai turėtus kreditoriaus nuostolius, nėra mažinamos, jei jas skolininkas jau sumokėjo. Taigi, gali susidaryti tokia situacija, kada kreditorius atsidurtų geresnėje padėtyje, nei buvo prieš tai, o tai netoleruotina žvelgiant iš kompensacinės funkcijos pozicijų. Taigi darytina išvada, kad norint visiškai eliminuoti baudinį elementą, turėtų būti numatytas mechanizmas, kuris leistų susigrąžinti „permokėtas“ netesybas, pasitelkiant nepagrįsto praturtėjimo institutą, kol tokia galimybė LR CK nenumatyta, tokio mechanizmo egzistavimas vertintinas kaip iš dalies baudinės funkcijos pripažinimas. Be to, viena iš netesybų mažinimo sąlygų yra prievolės iš dalies įvykdymas, tai reiškia, kad skolininkas iš dalies įvykdydamas prievolę yra mažiau kaltas dėl netinkamo jos įvykdymo.³⁶ Toks vertinimas, suponuoja dar kartą atsižvelgti į viskas arba nieko testą, tai kad pasitelkiamas kaltės laipsnis, kuris turi įtakos žalos dydžiui yra laikytinas kaip baudinės arba prevencinės funkcijos realizavimas.

Teisminė praktika, kuri *per se* eliminuoja baudinę funkciją ir teigia, kad netesybos negali būti priemonė nukentėjusiai šaliai piktnaudžiauti savo teise bei nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita (kitaip tariant turi atlikti kompensacinę funkciją (aut. past.), tačiau pasitaiko tokių nuostatų, kuriose konstatuojama: „nors byloje ieškovo nuostoliai dėl to, kad atsakovas praleido prievolės įvykdymo terminą, nebuvo nustatyti, atsižvelgiant į CK 6.210 ir 6.261 straipsniuose nustatytas palūkanų normas pagal pinigines prievoles, pripažįstama, kad minimalius kreditoriaus nuostolius atlygina 0,02 dydžio delspinigiai nuo laiku nesumokėtos sumos už kiekvieną uždelstą dieną“, tokia pozicija dėl anksčiau minėtų argumentų, nekonstatuojant baudinės funkcijos, yra klaidinga.³⁷ Svarbiausia tai, kad ši LAT doktrininė klaida, nepripažįstant baudinės funkcijos ir primigtinai teigiant, kad egzistuoja kompensacinė, neįtakoja asmenų teisinio statuso, o tai, kad kreditoriui priteisiama 0.02 % preziumuojamų nuostolių yra teisinga, nes be baudinės funkcijos atlieka ir prevencinę, t.y. skolininkas ateityje stengsis nepažeisti prievolės, o už tai, kad ją pažeidė dabar, yra priverstas sumokėti 0.02 % delspinigių.

³⁶ 2007m. Kovo 5 d. nutartyje c.b. Nr. 3K-3-85/2007, buvo teigiama, kad teismas sprenddamas dėl galimybės sumažinti netesybas, be nutartyje išvardintų kriterijų turi atsižvelgti į prievolės pažeidimo aplinkybes, tai reiškia ne ką kitą, kaip būtinumą atsižvelgti į skolininko kaltės laipsnį, t.y. ar pažeidimo metu buvo galima iš jo reikalauti kitokio elgesio.

³⁷ Žr. 2007m. Kovo 5 d. nutartį c.b. Nr. 3K-3-85/2007 Škotijos firma „Forthmill Limited“ vs bankrutuojanti UAB „Pakrijas“

Netesybos nėra vienintelė sritis, kurioje egzistuoja baudinė funkcija, kita sritis, kur ji pasireiškia, yra intelektinė nuosavybė. Iki 2006 m. birželio 28 d. galiojusioje Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio 3 dalyje³⁸ buvo numatyta, kad vietoj nuostolių atlyginimo ženklo savininkas gali reikalauti kompensacijos. Jos dydis apskaičiuojamas pagal atitinkamos prekės ar paslaugos teisėto pardavimo kainą: ji gali būti padidinta iki 200 procentų, o esant pažeidėjo tyčiai – iki 300 procentų. Kaip matyti įstatymo leidėjas kompensuojamos sumos dydį už intelektinės nuosavybės pažeidimą apskaičiuoja atsižvelgdamas į pažeidėjo kaltę. Taigi ir šis reglamentavimas įtvirtino baudinės ir tuo pačiu prevencinės funkcijos egzistavimą. Pažymėtina, kad tai nėra jokia blogybė ir iš esmės sveikintina įstatymo leidėjo pozicija, kuri įtvirtino veiksmingą intelektinės teisės gynimo sistemą. Pastebėtina, kad neveiksmingo žalos atlyginimo, kaip intelektinės nuosavybės teisių gynimo būdo, taikymą labiausiai lemia žalos, atsirandančios dėl šių teisių pažeidimo, nustatymo ir įrodinėjimo sudėtingumas.³⁹

Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo metu galiojantis prekių ženklų įstatymas taip pat neeliminuoja baudinės funkcijos egzistavimo. Šio įstatymo 51 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad vietoj žalos (nuostolių), faktiškai atsiradusios dėl šio įstatymo nustatytų teisių pažeidimo, atlyginimo prekių ženklo savininkas ar jų teisių perėmėjai gali reikalauti atlyginimo, kuris turėjo būti sumokėtas, jeigu pažeidėjas būtų teisėtai naudojęs prekių ženklą (t. y. gavęs leidimą), o kai yra pažeidėjo tyčia ar didelis neatsargumas, – iki dviejų kartų didesnio šio atlyginimo. Be to, prevencinės funkcijos egzistavimui pritarta Europos parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/48/EB dėl intelektinės teisės gynimo 3 straipsnyje, kuriame vadovaujamosi principu, jog intelektinės nuosavybės teisės gynimo būdai ir priemonės turi būti atgrasančios.

Kaip matyti iš pateiktų argumentų, vis dėl to atlyginant žalą, be kompensacinės funkcijos, draudimo praturtėti skolininko sąskaita, egzistuoja ir baudinės bei tuo pačiu ir prevencinės funkcijos. Pažymėtina, kad jos egzistuoja ne tik padarius žalos asmens turtinėms teisėms, baudinė, prevencinė bei pasitenkinimo suteikimo funkcija egzistuoja pažeidus asmenines neturtines teises. Nepaisant to, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju pripažįstama kompensacinė funkcija kaip pagrindinė, tačiau manytina, kad atlyginant neturtinę žalą baudinės funkcijos dominavimas daug ryškesnis, nei atlyginant žalą už turtinių vertybių pažeidimą.

Lietuvos teisinėje literatūroje sutinkama nuomonių, kad Lietuvos teisinio reguliavimo analizė ir teismų praktika taip pat leidžia daryti išvadą, kad neturtinės žalos atlyginimas vertinamas kaip kompensacinis civilinių teisių gynimo būdas.⁴⁰

---

³⁸ Valstybės žinios, 2000, Nr. 92-2844

³⁹ Vytautas Mizaras „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007

⁴⁰ Solveiga Cirtautienė „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ Justitia. 2008. Vilnius

Tačiau apžvelgiant kitų teisinių sistemų doktrina paaiškėja, kad pripažįstama ne tik kompensacinė funkcija. Pvz., po 1955 metų liepos 6 dienos Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimo, pripažįstama, kad atlyginant neturtinę žalą, egzistuoja dviguba funkcija. Minėtasis Teismas nutartyje nurodė, kad atlyginant neturtinę žalą, nukentėjusiajam turi būti tinkamai atlyginta už jo patirtus nuostolius (vok. ausgleichen). Be to, privaloma paraleliai vadovautis pasitenkinimo funkcija (vok. Genugtuung). Pasitenkinimo funkcija suprantama, kaip nukentėjusiojo nuraminimas, atpildo pinigine forma suteikimas už jo atžvilgiu atliktus neteisėtus veiksmus. Kai kuriems Vokietijos mokslininkams ši funkcija asocijuojasi su privačiu kerštu⁴¹. Vargu, ar būtų galima pritarti šiai pozicijai. Manytina, kad asmeninių neturtinių teisių pažeidimas yra ypatingai jautri sritis, dėl materialios žalos nebuvimo sunkiai įrodomas, dėl to ši teisė ne visada gali būti tinkamai apginta, todėl, kai pažeidimas pakankamai rimtas bei sąlygotas rimtų pasekmių, pasitenkinimo suteikimo funkcija turėtų būti pateisinama, siekiant ne tik reabilituoti neturtinę žalą patyrusį asmenį, bet ir siekiant prevencinių tikslų.

Tai, jog nustatant atlygintinos žalos dydį dėl asmeninių teisių pažeidimo, šalia mūsų jau aptartų funkcijų sutinkama ir prevencinė funkcija nėra novela teisės doktrinoje. Kai kurie mokslininkai apibūdina ją kaip savarankišką prioritetinę funkciją, kurios taikymui įtakos neturi kompensacinė.⁴² Kompensacinė funkcija Vokietijos teisės doktrinoje bei teisminėje praktikoje įsitvirtino kartu su Carolina von Monaco byla. Pažymėtina, kad prevencinės funkcijos egzistavimas nustatant žalos dydį siejamas su kaltininko neteisėtų veiksmų motyvu, ypatingai atsižvelgiant į kaltės laipsnį, taip pat į naudą, kurią gavo pažeidėjas už asmeninių neturtinių teisių pažeidimą.⁴³ Pastebėtina, kad sąlyga „pažeidėjo nauda“ įvedama asmeninių teisių kontekste, t.y. teisės į vardą, teisės į privatų gyvenimą, asmens garbės ir orumo pažeidimo atveju. Pvz., spauda publikuodama apie asmens privatų gyvenimą gali turėti naudos. Būtent, toks atvejis ir buvo minėtoje Caroline von Monaco byloje. Šioje byloje buvo prašoma atlyginti neturtinę žalą, padarytą masinės informacijos priemonei publikavus menamą interviu apie princesės asmeninį gyvenimą.

Kai kurių Vokietijos teisės mokslininkų teigimu, prevencinės funkcijos taikymas, asmeninių neturtinių teisių pažeidimo atveju, kai šias teises pažeidžia žiniasklaida, pateisinamas tada, jei nepritaikius prevencinės funkcijos, šios teisės liktų neapgintos,⁴⁴ ypatingai tuo atveju, kada už šių teisių pažeidimą nėra taikomos kitos teisinės atsakomybės rūšys, t.y. administracinė ir baudžiamoji.

---

⁴¹ Erman Ehemann pasitenkinimo funkciją apibūdina kaip galimybės suteikimą kerštauti, nes paprastai pripažįstamas didesnio dydžio žalos priteisimas nei realiai jos padaryta suteikiant nukentėjusiajam pasitenkinimą už jo atžvilgiu atliktus neteisėtus veiksmus.

⁴² Reinhard Möller “Das Prevensionsprinzip des Scadensrechts” 2005 m. Karlsruhe.

⁴³ Ten pat

⁴⁴ Ten pat

Šiuo atveju tikslinga būtų apžvelgti, kokia funkcija vyrauja atlyginant neturtinę žalą Lietuvoje. Kaip minėta, sutinkama nuomonių, kad atlyginant neturtinę žalą, vadovaujamosi kompensacine. Manytina, kad ne visiškai galima sutikti su šia pozicija. LR CK 6.250 str. 2d. numatyta, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.

Pastebėtina, kad šiuo atveju būtina atkreipti dėmesį į istorinį aspektą. Iki XXI a. pradžios asmeniui buvo priteisiama daugiau neturtinės žalos, nei jis realiai jos patyrė tais atvejais, kai žala padaroma tyčia arba nusikaltimu. Tokia praktika buvo laikoma, kaip siekis nubausti teisės pažeidėją.⁴⁵ Būtent šiuo atveju LR CK nuostolių atlyginimo dydį susieja neturtinės žalos dydį su pažeidėjo kaltės laipsniu.

Be to, būtina prisiminti ir jau aptartą viskas arba nieko testą, kuris leidžia kalbėti apie baudinio elemento egzistavimą, tais atvejais, kada žalos dydis susiejamas su kaltės laipsniu. Taigi remiantis šiais argumentais yra pagrindo konstatuoti, kad tais atvejais, kada teismas sprendamas neturtinės žalos atlygintino dydžio klausimą ją padidina vien dėl to, kad pažeidimas buvo padarytas tyčia, vertintina kaip baudinė funkcija.

Manytina, kad baudinės funkcijos taikymą galima išvelgti ir tais atvejais, kada neturtinė žala priteisiama skausmo nesugebantiems jausti asmenims dėl šių priežasčių:

Pirmiausia, kompensacijos už neturtinius praradimus vertinimas kaip simbolinis reliatyvus principas *restitutio in integrum*, kai pinigine kompensacija siekiama nuraminti nukentėjusį ar suteikti jam galimybę įsigyti ką nors malonaus, Europos teisės doktrinoje vertinamas kaip funkcionalus požiūris į neturtinės žalos atlyginimą, kai žalos atlyginimo dydis nustatomas pagal tai, kokias galimybes asmuo prarado ir kuo jis jas gali pakeisti, gavęs neturtinės žalos atlyginimą.⁴⁶ Taigi asmuo nesugebantis jausti skausmo arba patirti neigiamų išgyvenimų objektyviai neturi pakeisti savo vidinės pusiausvyros praradimų, kuo nors kitu, nes jis tų praradimų nepatyrė, t.y. realiai asmeniui neturtinė žala nepadaryta. Pažymėtina, nors asmuo ir nepatyrė neturtinės žalos, nes jis negeba jausti, tačiau formaliai pažeidimas jo atžvilgiu padarytas. Manytina, kad tokiais atvejais ne turėtų būti eliminuojama pareiga atlyginti žalą, tačiau jos funkcija šiuo atveju bus baudžiamoji, nes vadovaujantis viskas arba nieko testu, jei nėra žalos, pareiga ją atlyginti nekyla, priešingu atveju tai vertintina kaip baudžiamoji funkcija.

Taigi kaip matyti baudinės, prevencinės, pasitenkinimo suteikimo funkcijos atlyginant tiek turtinę, tiek neturtinę žalą egzistuoja. Manytina, kad tai nėra joks teisinis achronizmas, tai galėtų

---

⁴⁵ Solvejga Cirtautienė „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ Justitia. 2008.Vilnius

⁴⁶ Ten pat

būti pateisinama, siekiant socialiai reikšmingų tikslų, pvz. užtikrinti civilinės teisės normų laikymosi.

Pvz., kad jau ir nagrinėta problema, nors pažeidimas atliktas prieš skausmo negebantį jausti asmenį ir jam objektyviai žala nepadaryta, tačiau toks asmuo taip pat turi asmenines neturtines teises, kurias turi gerbti kiekvienas asmuo, o už tai, kad atsisako tai daryti, turi būti nubaustas. Tuo pačiu atgrasant ir kitus asmenis nuo tokio pažeidimo.

1.5. ŽALĄ PADARIUSIO ASMENS KALTĖ

LR CK 6.248 str. 1 d. numatyta, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės. Kaip matyti iš šios normos, pareiga atlyginti asmeniui padarytą žalą kyla tik esant žalą padariusio asmens kaltei, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais pareiga tai padaryti atsiranda be kaltės.

Kaltės sampratą pateikia teisės doktrina, tačiau ji apibrėžiama labai įvairiai. Vieni autoriai kaltę laiko prieštaringa ir net sofistine kategorija, kurios turinį sunku nusakyti. Kiti kaltę tyčios forma vadina „chamelionu“, o klaidą pripažįsta viena iš kaltės formų. Treti kaltę laiko ne tik viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, bet ir pagrindiniu civilinės atsakomybės principu.⁴⁷ Tokių nuomonių galima sutikti ir Vokietijos teisinėje literatūroje, kurioje kaltė apibūdinama kaip centrinė atsakomybės sąlyga.⁴⁸ Svarbu pažymėti tai, kad kalbant apie kaltę kaip sąlygojančią civilinės atsakomybės taikymą, o tuo pačiu ir pareigą atlyginti asmeniui padarytą žalą, reiktų ją atiboti nuo kitų neteisinių kategorijų, pvz., filosofijos, moralės.

Šiuo atveju filosofijoje kaltė apibrėžiama kaip tam tikras asmens moralinis statusas, savo elgesio vertinimas blogio ir gėrio prasme. Moraline prasme kaltės laipsnį nulemia paties asmens tikėjimas, jo požiūris, o ne objektyvus jo veiksmų vertinimas.⁴⁹

Lietuvoje nustatant asmens padariusio žalą kaltę, suprantama objektyviaja, o ne subjektyviaja prasme, tai imperatyviai reglamentuoja LR CK 6.248 str. 3 d. Šioje normoje numatyta, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Pasak dr. Mizaro, vertinant asmens kaltę objektyviaja prasme atliekamas išorinis asmens faktinio elgesio vertinimas pagal objektyvų protingo asmens (lot. bonus pater familias) elgesio standartą. Kaltė civilinėje teisėje suprantama kaip asmens elgesio neatitiktis objektyviems elgesio standartams, kai asmuo nesielgia taip, kaip būtų galima iš jo tikėtis. Kitaip tariant kaltė suvokiama kaip asmens faktinio elgesio objektyvi neatitiktis reikiamam apdairumui ir rūpestingumui, kuris buvo būtinas konkrečiomis

---

⁴⁷ Ten pat

⁴⁸ Peter Schlechtriem/Martin Schmidt-Kesser „Schuldrecht Allgemeiner Teil“ 2005.

⁴⁹ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995.

aplinkybėmis, kad asmuo nepadarytų žalos. Nustatant kaltę galima teigti, jog lyginami du elgesio standartai: pirma, faktinis asmens elgesys konkrečioje situacijoje ir, antra, hipotetinis protingo, rūpestingo asmens objektyvaus elgesio standartas: jeigu yra šių dviejų elgesio modelių neatitiktis, turi būti konstatuota kaltė.⁵⁰

Tačiau yra tam tikrų teisinių problemų, kurios susijusios su objektyvia kaltės samprata. Pažymėtina, kad objektyvus kaltės supratimas nesugeba atsakyti į klausimą, kas yra protingo žmogaus samprata. Kai kurie autoriai šią sąvoką vadina mistine ir klaidinančia.⁵¹ Vargu, ar būtų galima pritarti šiai nuomonei. Vienintelis dalykas su kuo būtų galima sutikti tai, kad ši sąvoka labai plati ir abstrakti, tačiau tai sąlygota pačių visuomeninių santykių. Visuomeniniai santykiai, kuriuos reguliuoja teisė yra įvairialypiai, sunku būtų surasti ir apibrėžti protingo žmogaus sąvoką, kuri būtų visa apimanti, tiksli ir tiktų visiems gyvenimo atvejams besąlygiškai. Jei tokią sąvoką ir būtų galima pabandyti sukurti, ji panašėtų į gremėzdišką kazuistinį apibrėžimą. Manytina, kad praktinės naudos iš to būtų mažai. Šiuo atveju protingo žmogaus standarto detalizavimas pavestas teisminei praktikai, kuris sprenddamas konkrečiu atveju atsižvelgdamas į asmens išprusimą, amžių ir konstatuoja, ar konkrečiu atveju buvo galima iš asmens reikalauti elgesio, kuris atitiktų bonus pater familias kriterijų.

Pažymėtina, kad objektyvus požiūris į kaltę, tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje įsitvirtino neseniai. Tai patvirtina LAT 1998 gegužės 15 d. apžvalga dėl “Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7 str., 7¹ str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas”. Šioje apžvalgoje pateiktas toks kaltės apibūdinimas ”Kaltė suprantamas teisės pažeidėjo psichinis santykis su jo teisei priešingu elgesiu ir pasekmėmis, kurios atsirado dėl pažeidėjo elgesio. Kaltė yra subjektyvioji atsakomybės atsiradimo sąlyga. Kaltei nustatyti reikalinga įsitikinti, kad asmuo suprato, turėjo ar galėjo suprasti, kad jo elgesys priešingas teisei, bei suprato, turėjo ar galėjo suprasti, kad toks elgesys sąlygoja teisės požiūriu nepriimtinių tam tikro dydžio pasekmių atsiradimą”. Toks kaltės supratimas artimas baudžiamajai teisei ir suponuoja subjektyvųjų kaltės supratimą. Taikant baudžiamąją atsakomybę kaltė suprantama kaip asmens psichinis santykis su daroma pavojinga veika ir jos padariniais.⁵² Doktrinoje galiojant senajam 1964 m. civiliniam kodeksui kaltė buvo suprantama subjektyviaja prasme ne tik teismų praktikoje, bet ir teisės doktrinoje.⁵³

Objektyvios kaltės sampratos įsigaliojimą Lietuvos teisės sistemoje būtų galima susieti su 2000-06-16 LAT apžvalga dėl “Teismų praktikos taikant įstatymus dėl atlyginimo turtinės žalos,

---

⁵⁰ Vytautas Mizaras “Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007

⁵¹ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995.

⁵² A. Abramavičius ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eurigmas, 1996

⁵³ P.Vitkevičius “Civilinė teisė” Kaunas. Vijusta. 1997 m. rašė, kad kaltė yra asmens psichinis santykis su jo priešingu teisei veiksniu arba neveikimu ir dėl to atsiradusiu rezultatu.

padarytos eismo įvykio metu” (toliau – LAT eismo įvykio apžvalga). Minėtoje apžvalgoje teigiama, kad “civilinėje teisėje nėra svarbus žalą padariusio asmens veiksmų vidinis vertinimas, asmens požiūris į savo veiksmus, į jų pasekmes bei asmens elgesio visuomeninis įvertinimas. Į pirmąją vietą iškeliamas žalą padariusio asmens faktinio elgesio ir tam tikro elgesio standarto santykis. Asmuo pripažįstamas kaltu dėl žalos padarymo, jeigu jo elgesys neatitinka įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytų veikimo tam tikroje situacijoje standartų, nes jis nesugebėjo elgtis taip, kaip turėjo pasielgti protingas žmogus”. Šiek tiek vėliau priėmus naująjį 2000-07-18 civilinį kodeksą, objektyvioji kaltės samprata buvo įtvirtinta įstatyminiu lygmeniu.

Lietuvoje išsivyravus objektyvios kaltės sampratai, kylą kolizija tarp civilinės ir administracinės teisės, nagrinėjant bylas, susijusias su turtinės žalos atlyginimu padarytos eismo įvykio metu. Administracinės teisės pažeidimų kodekso (toliau ATPK) 10 str. numatyta, kad administracinis teisės pažeidimas laikomas padarytu tyčia, jeigu jį padaręs asmuo suprato priešingą teisei savo veikimo arba neveikimo pobūdį, numatė žalingas jo pasekmes ir jų norėjo arba nors ir nenorėjo šių pasekmių, bet sąmoningai leido joms kilti⁵⁴. To paties įstatymo 11 str. įtvirtinta administracinio teisės pažeidimo sąvoka dėl neatsargumo. Svarbiausia tai, kad tokia kaltės samprata, kaip minėta, įtvirtina ne objektyvųjį kaltės supratimą, bet subjektyvųjį. Problema glūdi sprendžiant, ar asmeniui kyla pareiga atlyginti žalą, kuri buvo sukelta padidinto pavojaus šaltinio. Pažymėtina, kad žalą padariusio asmens kaltė taikant administracinę atsakomybę nustatoma pagal ATPK, o žalos atlyginimo klausimai sprendžiami vadovaujantis LR CK. Taigi kyla pagrįstas klausimas, ar administracinėje byloje nustatyta asmens padariusio administracinį teisės pažeidimą kaltė, turi prejudicinę galią civilinėje teisėje.

LAT eismo įvykio apžvalgoje teigiama, kad “faktai, nustatyti įsiteisėjusiu teismo sprendimu administracinių teisės pažeidimų byloje, išnagrinėtose CPK galiojusia teise iš administracinių teisinių santykių, ir Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka, taip pat nustatyti pareigūno nutarimu administracinės teisės pažeidimo byloje ir medžiagoje dėl eismo įvykio tyrimo baudžiamojo proceso tvarka, neturi prejudicinės galios žalos atlyginimo civilinėje byloje. Nurodomi dokumentai vertinami kaip rašytiniai įrodymai kartu su kitais įrodymais. Turi būti patikrinta ir motyvuota, ar teisingai nustatytos šiuose dokumentuose nurodomos aplinkybės”.

LAT 2002-10-09 nutartyje patvirtino apžvalgoje išreikštą poziciją, kad kaltę galima įrodinėti visomis CPK 57 str. (sena redakcija) nustatytomis įrodinėjimo priemonėmis, o faktai, nustatyti įsiteisėjusiu teismo sprendimu administracinės teisenos byloje <...>neturi prejudicinės galios civilinėje byloje.⁵⁵

---

⁵⁴ Žin., 1985, Nr. 1-1

⁵⁵ Žr. 2002m. spalio 9 d. nutartį c.b. Nr. 3K-3-1174/2002 Ona Rukuižienė vs Renaldas Masteika

Taip pat 2003-10-08 LAT nutartyje konstatavo, kad negalima sutikti su teismų pozicija, kad administracinėje byloje teismų priimtos nutartys neturi prejudicinės reikšmės ir tai, kad teismai atsakovo kaltės klausimą analizavo iš naujo. LAT nuomone, su tokiais teismų argumentais negalima sutikti. Pagal CPK 18 str. (1964 m. CPK 14 str.) įsiteisėjęs teismo sprendimas įgyja privalomumo savybę ir tampa privalomu visiems, taigi ir kitiems teismams. Dar viena įsiteisėjusio teismo sprendimo savybė yra jo res judicata galia. CPK 279 str. 4 d. nustato, kad teismo sprendimui, nutarčiai, ar nutarimui įsiteisėjus, šalys nebegali kitoje byloje ginčyti teismo nustatytus faktus ir teisinius santykius. Analogiška norma buvo ir 1964 m. CPK 233 str. 2 d. Tęsiant toliau LAT pažymi, kad 1964m. CPK 61 str. ir 233 str. vartojama sąvoka “teismo sprendimas“ turėjo būti aiškinama plačiau, t.y. ši sąvoka turėjo apimti ir administracinio teismo sprendimus. Priešingu atveju būtų paneigtas administracinių teismų, kaip teisminės valdžios sudėtinės dalies, legalumas, administraciniai teismai nebūtų pripažįstami teisminės valdžios dalimi, juos tektų kvalifikuoti kaip kvazi teismus, o tai prieštarautų Konstitucijos 111 str., pagal kurią specializuoti teismai yra sudėtinė teismų sistemos dalis, o kvazi teismams draudžiama vykdyti teisingumą. Teismo sprendimo res judicata galia yra bendras teisinis principas, kurio atsisakius kiltų grėsmė teisminės valdžios autoritetui ir apskritai visai teisei sistemai. Todėl šis principas turi būti taikomas be išlygų.⁵⁶

Kaip matyti iš šios nutarties, ji yra prieštaringa prieš tai priimtai nutarčiai bei apžvalgoje išsakytai pozicijai dėl prejudicinės galios. Manytina, kad tokia teismo pozicija šiek tiek per griežta, priimta nesigilinant į kaltės nustatymo skirtumus, sprendžiant skirtingų teisės šakų atsakomybės klausimus.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 182 str. 1d. 2 p. numatyta, kad nereikia įrodinėti aplinkybių, nustatytų įsiteisėjusiu teismo sprendimu kitoje civilinėje ar administracinėje byloje. Taip pat LR CPK 279 str. 4 d. numatyta, kad nebegali kitoje byloje ginčyti teismo nustatytus faktus ir teisinius santykius. Kaip matyti iš šių normų įstatymų leidėjas draudžia iš naujo kvestionuoti teismo kitoje byloje nustatytus faktus. Pvz., jei nagrinėjant administracinės teisės pažeidimo bylą paaiškėtų, kad asmuo viršijo leistiną greitį, tai tokiu atveju nagrinėjant bylą civiline tvarka, tas asmuo neturėtų teisės ginčyti šio fakto.

Atkreiptinas dėmesys, kad teismas nustatydamas asmens kaltę administracine ar baudžiamąja tvarka, vadovaujasi subjektyviuoju jo veiksmų vertinimu bei išsprendžia jo administracinės arba baudžiamosios atsakomybės taikymo klausimą, bet ne civilinės atsakomybės, kuri reikalauja įvertinti nukentėjusiosios šalies kaltę (LR CK 6.270 str. 1 d.), o kitais atvejais net ir žalą padariusio asmens turtinę padėtį (LR CK 6.282 str. 1 d.). Be to, sprendžiant atleidimo nuo administracinės arba baudžiamosios atsakomybės klausimus, domėn imami bei vertinami kiti

---

⁵⁶ Žr. 2003m. spalio 8 d. nutartį c.b. Nr. 3K-3-935/2003 Jolantos Kostkevičienės vs Nerijui Bieliauskui

juridiniai faktai nei taikant civilinę atsakomybę. Taigi priklausomai nuo to skirsis ir asmens pareiga atlyginti žalą.

Tokiai pozicijai pritarė LAT 2001-06-11 nutartyje, kurioje konstatavo, jog žemesnės instancijos teismas, atmesdamas ieškinį, vadovavosi prokuroro nutarimu nutraukti baudžiamąją bylą ir vieną iš atsakovo civilinės atsakomybės sąlygų – kaltę susiejo su baudžiamojoje teisėje taikoma kaltės samprata. Teisėjų kolegija tokiai teismų pozicijai nepritarė, nes yra skirtingi baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindai, tikslai, kaltės samprata, o taip pat skirtinga šių atsakomybės rūšių taikymo tvarka. Civilinė atsakomybė atsiranda pažeidus privatų interesą, ja siekiama kompensuoti nukentėjusiojo patirtus nuostolius bei atstatyti iki teisės pažeidimo buvusią turtinę padėtį, galioja skolininko kaltės prezumpcija. Tuo tarpu baudžiamoji atsakomybė atsiranda tik už įstatyme numatytas veikas, kurios yra socialiai pavojingos visuomenei, kitokia kaltės įrodinėjimo tvarka – galioja asmens nekaltumo prezumpcija. Vilniaus rajono apylinkės prokuratūros prokuroro 2000 m. gegužės 1 d. nutarimas baudžiamojoje byloje CPK 61 str., 233 str. 3 dalies prasme prejudicinės galios neturi, o yra šioje byloje tik vienas iš įrodymų šaltinių (CPK 57 str.).⁵⁷

Taigi sprendžiant, ar asmeniui kyla pareiga atlyginti padarytą žalą, turėtų būti įvertinti ir nukentėjusiojo veiksmai bei kaltė, ne tik pažeidėjo. Savaiame suprantama, įrodymus, kad žalos atsiradimui įtakos turėjo ir nukentėjusiojo kaltė, turi pateikti civilinės atsakomybės traukiamas asmuo. Taigi administracine arba baudžiamąja tvarka konstatuota kaltė neturėtų būti taikoma visa apimanti, t.y. pažeidėjo administracine/ baudžiamąja tvarka nustatyta kaltė neturėtų savaiame reikšti jo kaltumo civiline prasme. Šiuo atveju būtina įvertinti nukentėjusiojo kaltę bei kitas aplinkybes, su kuriomis įstatymo leidėjas susieja pareigos atlyginti žalą apimtį. Manytina, kad šiuo atveju galioja dalinė teismo sprendimo prejudicija.

1.5.1. ŽALĄ PADARIUSIO ASMENS ATSAKOMYBĖ BE KALTĖS

Atvejai, kai asmeniui atsiranda pareiga atlyginti žalą, nesant ją padariusio asmens kaltės, vadinami absoliučia arba griežta atsakomybe (*vok. Gefährdungshaftung*). Teorinis šios atsakomybės pagrindas – rizikos teorija, pagal kurią rizika pripažįstama esminiu pareigos atlyginti žalą nesant kaltės elementu.⁵⁸

Atsakomybė be kaltės savo pagrindimą randa ir teisės filosofų darbuose. Hegelis, savo veikale „teisės filosofijos apmatai“ teigia, kad „jeigu daiktai, kurių savininkas aš esu ir kurie kaip išoriniai daiktai yra ir veikia įvairiai santykiuodami, todėl gali kenkti kitiems, tai šitai ne mano paties veiksmas. Tačiau ši atsakomybės našta daugiau ar mažiau tenka man, nes šie daiktai yra

⁵⁷ Žr. LAT CBS 2001 m. birželio 11 d. nutartį Nr. 3K-3-682/2001, K.Sadauskienė v. S.Konarskio vidurinė mokykla

⁵⁸ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995.

apskritai mano, nors ir dėl jiems būdingos prigimties tik daugiau ar mažiau pavaldūs man, yra mano dėmesio objektas ir t.t.“⁵⁹

LR CK yra numatyta pareiga atlyginti žalą nesant kaltės šiais atvejais:

1. Pareiga atlyginti padaryta žala statinio savininko (valdytojo) (CK 6. 266 str.)
2. Pareiga atlyginti gyvūnų padarytą žalą (CK 6.267 str.)
3. Pareiga atlyginti žalą, valdant didesnio pavojaus šaltinį (CK 6.270 str.)
4. Pareiga atlyginti žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų (CK 6.271 str.)
5. Valstybės pareiga atlyginti žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų (baudžiamojo ir administracinio proceso atveju) (CK 6.272 str. 1 d.)
6. Gamintojo pareiga atlyginti padarytą žalą netinkamais produktais (CK 6.295 str.)
7. Įmonės verslininko sutartinė pareiga atlyginti žalą už sutarties neįvykdymą, jeigu įstatymu ar sutarties nenumatyta kitaip. (CK 6.256 str. 4d.)

Pažymėtina tai, kad kitų šalių įstatymuose taip pat yra numatyta pareiga atlyginti asmeniui padarytą žalą, nesant pastarojo kaltės. Pvz. Vokietijos įstatymų leidėjas pareigą atlyginti žalą nesant ją padariusio asmens kaltės reglamentuoja specialiuose įstatymuose, kurie numato atitinkamus griežtesnius reikalavimus teisinių santykių dalyviams (vok. Verkehrssicherungsheitspflicht). Pažeidus šiuos reikalavimus, atsakomybė taikoma už patį pažeidimo faktą nereikalaujant įrodyti pažeidėjo kaltės.

Vokietijoje atsakomybė be kaltės numatyta už lėktuvo atsakomybę pagal oro eismo įstatymą (vok. Luftverkehrsgesetz), atsakomybė už branduolinės energijos padarytą žalą pagal atominės energijos įstatymą (vok. Atomgesetz), atsakomybė už vandens telkinio užteršimą pagal namų ūkio vartojimo įstatymą (vok. Wasserhaushaltgesetz), atsakomybė už eismo įvykį pagal eismo įstatymą (vok. Strassenverkehrsgesetz), gamintojo atsakomybė už gaminamus produktus pagal produkto atsakomybės įstatymą (vok. Produkthaftungsgesetz). Pastarajam Vokietijoje skiriamas ypatingas dėmesys. Minėtas įstatymas buvo priimtas 1990-01-01 iki tol, ieškinys galėjo būti reiškiamas bendraisiais pagrindais, t.y. remiantis Vokietijos civilinio kodekso 821 str. 1 d. Tai reiškia, kad kol buvo priimtas šis įstatymas, gamintojo atsakomybei kilti reikėjo kaltės. Įstatymų leidėjas sugriežtindamas gamintojo atsakomybę argumentavo tuo, kad santykiyje tarp pirkėjo ir gamintojo paprastai nėra sudaroma jokia sutartis. Pirkimo sutarties tarp pardavėjo ir gamintojo negalima suprasti kaip sutarties trečiojo asmens naudai (pirkėjui), nes pardavėjas neturi jokio ypatingo intereso apsaugoti pirkėją. Dėl šios priežasties trūksta nuostolių perkėlimo ir trečiojo asmens nuostolių likvidavimo (vok. Drittschadenliquidation) principas lieka nerealizuotas. Tokiais atvejais

---

⁵⁹ Georg Wilhem Friedrich Hegel „Teisės filosofijos apmatai“ Vilnius.Mintis 2000 m.

pirkėjas gali nurodyti tik tai, kad jo teisės dėl gaminio nekokybiškumo buvo pažeistos, tačiau jis negali išsiskverbti į organizacijos veiklą ir įrodyti dėl ko gamintojas išleido nekokybišką gaminį, t.y. jo kaltės.⁶⁰

Esminis skirtumas tarp Vokietijos ir Lietuvos teisės sistemų, reglamentuojančių žalą padariusių asmenų pareigą ją atlyginti nesant kaltės, - teisės normų įtvirtinimas. Lietuvoje šis institutas ir visi galimi atsakomybės be kaltės taikymo atvejai numatyti LR CK, t.y. kodifikuotame teisės akte, o Vokietijoje atskiruose įstatymuose. Sunku būtų konstatuoti, kuris pasirinktas teisinio reguliavimo metodas geresnis. Pažymėtina tai, kad vis dėl to, šio instituto esminiai principai tiek Vokietijoje, tiek Lietuvoje – identiški. Šiuo atveju didelę reikšmę turi tai, kaip šis institutas taikomas teismų praktikoje.

Reiktų sutikti su dr. Mizaro pozicija, kad daugiausia ypatumų, priėmus naująjį CK, turi valstybės civilinės atsakomybės (viešosios civilinės atsakomybės) reguliavimas, t.y. valstybės pareiga atlyginti asmeniui padarytą žalą. Nagrinėjamu požiūriu specifika ta, kad, kaip minėta CK 6.271 str. 1 d. numatyta, jog žalą, atsiradusią dėl valstybės institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš valstybės biudžeto, nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės.⁶¹

Pažymėtina, kad sprendami tokio pobūdžio bylas teismai daro klaidų. Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas (toliau – LVAT) 2008-01-18 nagrinėjo pareiškėjos D.B. skundą dėl 50 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo iš Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos ir nacionalinio egzaminų centro. Teismas pareiškėjos skundą atmetė teigdamas, kad civilinei atsakomybei atsirasti, *inter alia* ir atsakomybei dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, būtini keturi elementai. Nesant vieno iš jų, teisė į turtinės ar neturtinės žalos atlyginimą negalima. Turi būti: 1) neteisėti veiksmai (CK 6. 246 str.); 2) priežastinis ryšys tarp priešingų teisės pažeidėjo veiksmų ir žalos arba nuostolių (CK 6. 247 str.); 3) teisės pažeidėjo kaltė (CK 6. 248 str.); 4) teisės pažeidimu padaryta žala arba nuostoliai (CK 6. 249 str.). Taip pat teismas pažymėjo, jog siekiant identifikuoti konkretų subjektą, pavišinusį slaptąjį egzamino užduotį, visų pirma, būtina nustatyti, koks asmuo fiziškai valdė egzamino užduotį, kai ji buvo pavišinta. Antra, būtina konstatuoti, jog būtent šio asmens vienas iš darbuotojų (-ai) neatliko pavestų pareigų, sąlygojusių egzamino užduoties pavišinimą, arba tai buvo padaryta tyčia. Tik tokiu atveju bus galimas pagrindas tvirtinti, jog atitinkamas asmuo nesilaikė Aprašo 70 punkto. (Minėto punkto, tuo metu galiojusioje redakcijoje, buvo numatyta, kad asmenys atsakantys už egzamino užduočių parengimą, egzamino medžiagos saugojimą, egzamino vykdymą bei priežiūrą, negali viešinti slaptosios egzamino medžiagos.)

⁶⁰ Brox/Walker „Besonderes Schulrecht“ 2007 m. München.

⁶¹ Vytautas Mizaras „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007

Toliau teismas konstatavo, kad nenustačius minėtų faktinių aplinkybių, bet kokios teisinės atsakomybės rūšis, vienam iš asmenų, atsakingam už egzamino užduočių parengimą, egzamino medžiagos saugojimą, egzamino vykdymą bei priežiūrą, arba jiems visiems kartu, negalima. Tik nustatymas konkretaus asmens konkrečių teisei priešingų veiksmų atlikimo gali sukelti negatyvias pasekmes, kurių tarpe galima ir viena iš teisinės atsakomybės rūšių – civilinė atsakomybė. (paryškinta aut.) Administracinėje byloje surinkti įrodymai nesuteikia pagrindo teigti, jog egzamino užduotis buvo paviešinta būtent Nacionalinio egzaminų centro darbuotojų. Tokia faktinė aplinkybė nėra konstatuota jokios kompetentingos institucijos sprendimu, todėl nėra pagrindo tvirtinti, kad valstybinė biudžetinė įstaiga – Nacionalinis egzaminų centras – atliko neteisėtus veiksmus, prieštaraujančius aprašo 70 punkte įtvirtintai taisyklei. Taigi ir šiuo atveju be vienos iš civilinės atsakomybės elemento – valdžios institucijos Nacionalinio egzaminų centro neteisėtos veikos, civilinė atsakomybė negalima.⁶²

Pastebėtina, kad teismas netinkamai suprato šioje byloje atsakomybės be kaltės instituto esmę ir neatlygino asmeniui galimai patirtą žalą. Visų pirma, žala atsiradusi dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų gali būti turtinė ir neturtinė, todėl taikant civilinę atsakomybę esant tiek turtinei, tiek ir neturtinei žalai atsakomybė pažeidėjui kyla be kaltės, tačiau esant neturtinei žalai reikia įrodyti patį neturtinės žalos faktą ir tai, kad yra įstatymas suteikia teisę į neturtinės žalos atlyginimą.

Visų antra, LR CK 6.246 str. 1 d. 6.263 str. 1 d. numatyta bendros pareigos elgtis rūpestingai ir atidžiai, kad kitam asmeniui nebūtų padaryta žalos, šių pareigų pažeidimas reiškia neteisėtus veiksmus. Pastebėtina, kad minėto aprašo 70 punkte numatyta taip pat bendrojo pobūdžio pareiga elgtis taip, kad nebūtų paviešinta slapta egzamino medžiaga. Neteisėti veiksmai šiuo atveju pasireiškė slaptos medžiagos paviešėjimu, todėl teismas ieškodamas konkretaus asmens paviešinusio brandos egzaminų užduočių, siekė nustatyti konkretaus asmens kaltę, o ne neteisėtus veiksmus.

Šiuo atveju, kaip minėta, teismas turėjo nustatyti neturtinės žalos patyrimo faktą bei įstatyminių pagrindą, kuris leistų priteisti neturtinę žalą. Nustačius minėtas aplinkybes ieškinyje turėjo būti tenkinamas.

Manytina, kad tokie teismo argumentai apsunkina tinkamai apginti pažeistas teises dėl žalos padarytos neteisėtais valdžios institucijų veiksmais, taip pat iškreipia atsakomybės be kaltės instituto esmę.

Kitas aktualus klausimas, susijęs su LR CK 6.271 str. taikymo apimtimi, t.y. ar minėtas straipsnis taikomas už įstatymų leidžiamosios valdžios neteisėtais veiksmais padarytą žalą. Teisės doktrinoje sutinkama nuomonių, kad LR CK 6.271 str. vartojamas terminas „valdžios institucijos“ neišskiriamos tik vykdomosios valdžios institucijos. Civilinės atsakomybės taikymą už teismo

---

⁶² Žr. LVAT 2008m. sausio 18 d. nutartį Nr. A-261-51/2008 D.B vs Švietimo ir mokslo ministerija

valdžios neteisėtais veiksmais padarytą žalą įstatymų leidėjas reglamentavo atskirame straipsnyje. Todėl LR CK 6.271 str. taikymo sritį būtų galima apibrėžti kaip valstybei taikomą civilinę atsakomybę už valdžios institucijų padarytą žalą, išskyrus tuos atvejus, kurie reglamentuoti LR CK 6.272 str.⁶³

Tačiau pabrėžtina, kad įstatymo leidžiamosios valdžios atsakomybė be kaltės kyla tik už Europos sąjungos (toliau – ES) teisės pažeidimą. Pirmą kartą Teismo jurisprudencijoje valstybių atsakomybė dėl žalos bei atsakomybės sąlygos už direktyvų neįgyvendinimą suformuluotos Frankovic byloje.⁶⁴ Teismo manymu, jeigu valstybė narė nevykdo savo įsipareigojimų pagal Sutarties 189 straipsnio (dabartinis 249 straipsnis) 3 dalį, t.y. nededa visų įmanomų pastangų tam, kad pasiektų direktyvos keliamą tikslą, kad asmuo gautų kompensaciją, EB teisės veiksmingumo principas reikalauja tokių būtinų trijų sąlygų:

1. direktyva ketinta suteikti teises asmeniui
2. galima nustatyti tų teisių turinį pagal direktyvos nuostatas
3. yra priežastinis ryšys tarp valstybės padaryto pažeidimo ir patirtos žalos⁶⁵

Pažymėtina, kad valstybei narei atsakomybė kyla ne tik už direktyvos neįgyvendinimą, bet ir kitą EB teisės pažeidimą. Tokią nuostata buvo suformuluota *Brasserie du Pecheur and Factortame* byloje. Tačiau svarbiausia šioje byloje yra tai, jog teismas pažymėjo, kad tarptautinėje teisėje valstybė, kurios atsakomybės dėl tarptautinės teisės pažeidimų klausimas yra svarstomas, traktuojama kaip vieningas subjektas (darinys), neatsižvelgiant į tai, ar pažeidimą padarė įstatymų leidžiamoji, vykdomoji, ar teisminės valdžios institucija. Taigi EB teisės pažeidimą gali padaryti tiek vykdomosios valdžios institucija (*Hedley Lomas* byla), tiek įstatymų leidžiamosios valdžios institucija (*Brasserie du Pecheur and Factortame* byla), tiek ir teisminės valdžios institucija (*Köbler* byla). Pastebėtina, kad daugiausiai pažeidimas padaromas valstybių narių įstatymų leidžiamosios institucijos. Tokie pavyzdžiai galėtų būti direktyvos neįgyvendinimas arba netinkamas įgyvendinimas, taip pat teisės aktų, prieštaraujančių EB pirminei ar antrinei teisei, priėmimas.⁶⁶

. Svarbiausia tai, kad nepaisant to, kad ir pažeista ES teisė, tačiau žala asmeniui visais atvejais atlyginama pagal nacionalines teisės normas.⁶⁷

Taigi tenka konstatuoti, kad įstatymų leidžiamoji valdžia, padariusi minėtus ES teisės pažeidimus, žalą patyrusiam asmeniui turėtų atlyginti pagal LR CK 6.271 str., t.y. be kaltės.

---

⁶³ Tokios nuomonės laikosi dr. Vytautas Mizaras moksliniame straipsnyje, „Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“.

⁶⁴ Barav.A. State Liability in Damages for Beach of Community Law in the National Courts//Yearbook of European Law. 1996.

⁶⁵ Agnė Vaitkevičiūtė „Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos bendrijos teises:kilmė, samprata ir sąlygos“ Jurisprudencija 2007 7(97)

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Tokios pat nuomonės laikosi ir „Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos bendrijos teises: kilmė, samprata ir sąlygos“ straipsnio autorė Agnė Vaitkevičiūtė.

Priešingu atveju, sunku būtų rasti kitą norminį pagrindą pagal kurį turėtų atsakyti įstatymų leidžiamoji valdžia. Priešingu atveju, žala padaryta įstatymų leidžiamosios valdžios liktų neatlyginta, toks teisinis reguliavimas nepriimtinas tiek ES teisės požiūriu, tiek nacionalinės.

1.5.2. PROFESINĘ VEIKLĄ VYKLANČIŲ ASMENŲ, PADARIUSIŲ ŽALĄ, KALTĖ .

LR CK 6.38 str. 2 d. Numatyta, kad jeigu vienai iš šalių prievolės vykdymas kartu yra ir profesinė veikla, ši šalis turi vykdyti prievolę taip pat pagal tai profesinei veiklai taikomus reikalavimus. Pastebėtina, kad į šią įstatyminę nuostata būtina atsižvelgti, sprendžiant klausimą, ar konkrečiu atveju, asmeniui vykdančiam profesinę veiklą, kyla pareiga atlyginti padarytą žalą. Paprastai ši nuostata taikoma kartu su LR CK 6.248 str. 3 d. ir kelia aukštesnius atidumo ir rūpestingumo reikalavimus asmenims vykdančiams profesinę veiklą.

LAT ne kartą nagrinėjo bylas susijusias su profesinės atsakomybės taikymu advokatams, notarams, auditoriams ir gydytojams. Vienoje iš bylų, Teismas nagrinėdamas ieškovo A.M ieškinį atsakovui Lietuvos advokatų tarybai pažymėjo, kad teisiškai vertinant advokato ar advokato padėjėjo veiksmus atsižvelgtina į specifinę advokatūros padėtį ir jos vaidmenį valstybės teisinėje sistemoje. Advokato paskirtis – teisėtai būdais ir priemonėmis ginti savo kliento teises ir teisėtus interesus ir siekti, kad būtų įvykdytas teisingumas. Be to teismas konstatavo, kad nepakanka įvertinti advokato veiklą tik įstatymų aspektu, bet būtina jo veiksmus vertinti ir profesinę etiką reguliuojančių normų kontekste.⁶⁸

Sprendamas notarų pareigą atlyginti klientui padarytą žalą, kad notaro atsakomybė yra deliktinė, neteisėtumas civilinėje teisėje yra daugeliu atvejų reliatyvi sąvoka, priklausanti nuo daugelio konkrečių aplinkybių. Kartais, nustatant veikos teisėtumą ir kaltę, kaip civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygas, reikia pasiremti protingumo standarto, sąžiningumo, profesinio rūpestingumo ar kitais kriterijais. Taip pat teismas pastebėjo, kad būtent notaro profesija, jo darbas yra veikla, susijusi su didesne rizika padaryti žalą tiek savo, tiek ir trečiųjų asmenų turtui. Dėl notarų veiklos reikšmingumo ir ypatingumo notarams taikytini griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai. Šios ypatybės ir lemia privalomą notarų civilinės atsakomybės draudimą, notaro civilinę atsakomybę (kompensacinio pobūdžio) lemia bet kuri, *net ir pati lengviausia kaltės forma - nepakankamas atidumas, klaida ir pan.*, (paryškinta aut.) ir nustatinėdami notaro civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindus, teismai turi nustatinėti ne tik tyčios ar neatsargumo, bet ir kitokias nusižengimo formas, kurias nulemia būtent profesinės veiklos specifika.⁶⁹

⁶⁸ Žr. 1999m. lapkričio 4 d. nutartį c.b. Nr. 3K-3-584/1999 A.Marcinkevičius v. Lietuvos advokatų taryba

⁶⁹ Žr. 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartį c.b. Nr. 3K-3-398/1999

Tęsiant toliau apie notaro pareigą atlyginti žalą, ji buvo apibrėžta Lietuvos apeliacinio Teismo 2007 m. spalio 29 d. nutartyje. Visų pirma, teismas šioje nutartyje konstatavo, kad valstybė suteikė notarui atlikti viešąją funkciją, t.y. užtikrinti sudaromų civilinių sandorių ir kitų tvirtinamų dokumentų teisėtumą. Taip pat teismas pažymėjo, kad notaras atsako už savo, savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą. Teismas pastebė, kad pakankamas notaro atsakomybės pagrindas yra ne tik aiški klaida, bet ir paties mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimas, neatidumas. Apie neatidumą sprendžiama iš to, ar šis asmuo, vykdydamas savo funkcijas, padarė viską, ko yra pagrįsta ir protinga iš jo reikalauti.⁷⁰

Taigi kaip matyti iš šios nutarties notaras atsako ne tik už savo kaltais veiksmais padarytą žalą, bet ir už savo darbuotojų veiksmus. Teisingiau būtų teigti, kad notaro kaltė ir pasireiškia tuo, kad jis nevykdo ar netinkamai vykdo pareigą kontroliuoti savo darbuotojų atliekamus veiksmus, to nepadarius, tai vertintina kaip neatidumas, neapsižiūrėjimas, o atsižvelgiant į notaro darbo specifiką bei ypatingą padėtį vykdant savo funkcijas, tai leidžia konstatuoti jo kaltę bei galimybę, taikant civilinę atsakomybę, reikalauti atlyginti patirtą žalą.

Analizuojant gydytojų pareigą atlyginti žalą būtina pastebėti, kad įstatymų leidėjas eina tinkama linkme. Reikšmingų pokyčių reglamentuojant medikų civilinę atsakomybę galima rasti Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte. Minėto dokumento 2 punkte kalbama apie siekius įteisinti gydytojų atsakomybę be kaltės, kuris padėtų išvengti pacientų ir medikų supriešinimo bei atlygintų pacientams padarytą žalą įrodant patį žalos faktą, bet neįrodinėjant gydytojo kaltės. Iš tiesų tokios novelos padėti išspręsti esminę problemą, kurios nėra išsprędusi teismų praktika.

Kalbėdamas apie gydytojų kaltę, nustatant jiems pareigą atlyginti žalą, LAT savo nutartyse kelia itin griežtus atidumo, rūpestingumo, atsargumo ir kvalifikuotumo reikalavimus gydytojams, kuriuos nustato ne tik norminiai teisės aktai, bet ir profesinės etikos taisyklės.⁷¹ Pastebėtina, kad LAT konstatuodamas gydytojų pareigą atlyginti padarytą žalą, neatsako į klausimą, pagal ką orientuojamasi nustatant maksimalių pastangų standartą, t.y. ar orientuojamasi į aukščiausio lygio profesionalą, ar kiekvienu konkrečiu atveju nustatomas maksimalių pastangų standartas, atsižvelgiant į tuo metu paslaugas teikusio asmens standartą.⁷² Manytina, kad grindžiant gydytojų civilinę atsakomybę be kaltės šis klausimas prarastų aktualumą bei ženkliai palengvintų pacientų galimybes prisiteisti patirtą žalą.

---

⁷⁰ Žr. 2007 m. spalio 29 d. Apeliacinio teismo nutartį c.b. Nr. 2A-350/2007

⁷¹ Numatyti eilę nutarčių kurios reglamentuoja medikų atsakomybę.

⁷² Panašią problemą iškėlė dr. Vytautas Mizaras kalbėdamas apie skirtingus protingo žmogaus elgesio standartus, taikant profesinę civilinę atsakomybę.

Tačiau, nors ir nebūtų įtvirtintas atsakomybės be kaltės institutas gydytojams, apibrėžiant į ką turėtų būti orientuojamasi, ar į aukščiausio lygio profesionalą, ar į tuo metu paslaugas teikusio asmens standartą, pasakytina, kad tai turėtų būti susieta su tuo, ar asmuo turėjo galimybę pasirinkti gydytoją. Pažymėtina, kad pasirenkant privačią gydymo įstaigą ir ten atliekant operaciją, pacientas visada galės pasirinkti konkretų gydytoją, kuris jį operuos. Visiškai priešinga situacija susidaro, kada asmuo turi būti skubiai operuotas ir pasirinkimo galimybė mažesnė arba jos visai nėra. Taigi esant asmeniui pasirinkimo galimybei ir sprendžiant gydytojo civilinės atsakomybės klausimą turėtų būti orientuojamasi į tuo metu paslaugas teikusio asmens standartą, nes asmuo prieš pasirinkdamas gydytoją paprastai turi daugiau galimybių surinkti visą jį dominančią informaciją apie mediko kompetenciją ir pan. Taip pat pažymėtina, kad suabejojus jo kompetencija ar nepatyrimu, jis gali pasirinkti kitą medicininių paslaugų teikėją, tačiau to nepadarius prisiima dalį rizikos sau. Kitaip tariant, pačiam pasirinkus medicininių paslaugų teikėją, turėtų būti preziumuojama, jog žinoma apie paslaugų teikėjo kompetenciją ir kokia apimtimi prireikus bus realizuotas maksimalių pastangų principas. Tačiau tai nereiškia, kad esant dideliame neatsargumui, ar klaidai, medikas išvengtų pareigos atlyginti pacientui padarytą žalą.

Priešingai turėtų būti vertinama situacija, kai pacientas neturi pasirinkimo galimybės ir negali surinkti jį dominančios informacijos apie jį operavusį, ar gydžiusį gydytoją, tokiu atveju, teismas sprenddamas, ar buvo dedamos maksimalios pastangos, turėtų orientuotis į aukščiausio lygio profesionalą, nes objektyvių aplinkybių visetas eliminuoja galimybę surinkti informaciją apie gydytoją, tuo pačiu ir riziką, kuri išlieka esant pasirinkimo galimybei bei žinojimo prezumpcijai.

Apibendrinant galima pasakyti, kad LR CK 6.38 str. 2 d., 6.248 str. 3 d bei 6.256 str. 3 d. įtvirtinti didesni atidumo kriterijai nėra deklaratyvūs ir tušti reikalavimai, priešingai teismų praktikos kontekste įgyja profesinės civilinės atsakomybės instituto reikšmę. Taip pat pažymėtina, kad dėka teismų praktikos nėra apsiribojama teisės normomis reglamentuojančiomis tam tikrą profesinę veiklą vykdančių asmenų atsakomybę, tačiau orientuojamasi ir į tą veiklą reglamentuojančias etikos taisykles kaip papildomą norminį pagrindą, apibrėžiant profesinę atsakomybę.

1.6. ŽALĄ PADARIUSIŲ ASMENŲ NETEISĖTŲ VEIKSMŲ SAMPRATA

Kalbant apie žalą padariusio asmens neteisėtus veiksmus, svarbu pastebėti, kad Lietuvoje nustatant neteisėtus veiksmus, jie vertinami pagal generalinio delikto taisykles. Pagal šią taisyklę pareigos elgtis rūpestingai ir atidžiai, kad kitam asmeniui nebūtų padaryta žalos, pažeidimas reiškia neteisėtus veiksmus, kurie yra kaltės elementas.⁷³ Tačiau reikia turėti omenyje, kad LR CK 6.246

---

⁷³ Vytautas Mizaras "Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos". Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007

str. 1 d. pareiga atlyginti žalą atsiranda neįvykdžius arba įvykdžius veiksmus, kuriuos draudžia sutartis, todėl prieš taikant generalinio delikto taisyklę, būtina patikrinti, ar įstatymai ir sutartis numato konkrečius veiksmus, kurių asmuo negali atlikti arba privalo atlikti. Tik tuo atveju, kai nėra įstatyme ar sutartyje numatytos konkrečios pareigos (kuri apima veikimą ir neveikimą), galima asmens veiksmus vertinti pagal bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai, t.y. taikyti generalinio delikto taisyklę. Tada, kaip anksčiau buvo minėta, neteisėti veiksmai bus ir kaltės elementas.

Pažymėtina, kad kai kalba eina apie atsakomybę be kaltės, nereikia nustatinėti neteisėtų veiksmų, taikyti civilinei atsakomybei, užtenka tik konstatuoti padidinto pavojaus šaltinio veiklą nesiejant jos su konkrečios pareigos pažeidimu. Tada atsakomybės sąlygos bus pati padidinto pavojaus šaltinio veikla, priežastinis ryšys ir žala.⁷⁴

Neteisėtumas civilinėje teisėje iš esmės skiriasi nuo neteisėtumo sampratos kitose teisės šakose – baudžiamojoje, administracinėje.⁷⁵ Tiek baudžiamojoje, tiek administracinėje teisėje neteisėtumo ribos daug siauresnės, nes numatytas baigtinis neteisėtų veikų sąrašas. Neteisėtų veikų, kurios nepatenka į šį sąrašą nėra neteisėti veiksmai šių teisės šakų požiūriu, tačiau konstatavus pažeidimą administracinėje arba baudžiamojoje teisėje, reiškia neteisėtus veiksmus ir civilinės teisės požiūriu, kuris pasireiškia, kaip neatlikimas arba atlikimas veiksmų, kuriuos draudžia įstatymas.

Šiek tiek kitokia Vokietijos civilinio kodekso formuluotė. Vokietijos Civilinio kodekso 823 str. 1 d. neteisėti veiksmai apibrėžti per tam tikro objekto pažeidimą, t.y. gyvenimo, kūno, sveikatos, laisvės, nuosavybės arba panašių teisių, kurios pažeidžiamos neteisėtai⁷⁶. Taip traktuojami neteisėti veiksmai kai jie padaromi deliktu (vok. unerlaubte Handlung). Kitaip neteisėti veiksmai traktuojami sutartinės atsakomybės atveju, 280 str. numato įpareigojimą atlyginti žalą, kuri kyla pažeidus sutartyje numatytą pareigą. Atsižvelgiant į minėtų straipsnių konstrukciją, darytina išvada, kad Vokietijoje negalioja generalinis deliktas, taikant civilinę atsakomybę, nes neteisėti veiksmai nėra kaltės elementas. Taigi nustatant, ar asmeniui kyla pareiga atlyginti žalą, turi būti atskirai nustatyta kaltė, kuri pasireiškia tyčia (vok. Vorsätzlich) arba neatsargumu (vok. fahrlässig) ir neteisėti veiksmai, kurie pasireiškia minėtų objektų pažeidimu (vok. allgemeine Rechtgutverletzung).

⁷⁴ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995.

⁷⁵ Mykolo Romerio Universitetas „Civilinė teisė prievolių teisė“ Vilnius. 2006.

⁷⁶ BGB 2008 m. 61 Auflage. Beck- Texte im dtv

1.7. PRIEŽASTINIS RYŠYS TARP NETEISĖTŲ VEIKSMŲ IR ŽALOS

Teisingas priežastinio ryšio esmės supratimas nepaprastai svarbus praktikai, nes priežastinio ryšio teorija, kuria vadovaujasi teismai, apsprendžia, ar asmeniui kyla pareiga atlyginti žalą, t.y. ar jam bus taikoma civilinė atsakomybė. Tas pats veiksmas gali sukelti ne vieną pasekmę, jis gali tapti ištisos tolesnių veiksmų grandinės pradžia. Taigi reikėtų išsiaiškinti, ar už visų tų veiksmų sukeltas pasekmes privalo atsakyti pirmojo veiksmo vykdytojas. Visa tai priklausys nuo pasirinktos priežastinio ryšio teorijos.⁷⁷

Svarbiausia pastebėti, kad kitose mokslo šakose priežastinis ryšys yra analizuojamas objektyviaja prasme. Tarp įvairių reiškinių siekiama nustatyti objektyvius, nuo žmogaus valios nepriklausančius ryšius. Tuo tarpu teisėje priežastinis ryšys yra subjektyvaus pobūdžio.⁷⁸

Skirtumą tarp gamtos mokslų priežastinio ryšio ir teisės tiksliai apibūdino H. Kelzen. Jis teigė, kad gamtoje tarp reiškinių ir jų pasekmių egzistuoja nenutrūkstama priežastinio ryšio grandinė. Teisė visos šios grandinės nereguliuoja. Teisės norma nustato tik tiesioginį priežastingumo ryšį tarp dviejų tos grandinės dalių – pirminės priežasties (*prima causa*) ir pasekmės.⁷⁹ Kaip matyti H. Kelzen pritaria tiesioginės pasekmės teorijai. Šios teorijos šalininkai teigia: žalą padaręs asmuo atsako tik už žalą, kuri yra tiesioginė jo veiksmų pasekmė. Tokia filosofo nuomonė reikšminga atibojant teisinį priežastinį ryšį nuo gamtos mokslų, tačiau tai neišsprendžia problemos, kurią teoriją geriausia naudoti nustatinėjant teisinį priežastinį ryšį.

Pvz. Vokietijoje nustatant priežastinį ryšį doktrina teigia, kad reikia skirti dviejų fazių priežastinį ryšį, t.y. atsakomybę pagrindžiantį (vok. *haftungsbegründete*) ir atsakomybę papildantį (vok. *haftungsausfüllende*) priežastinį ryšį. Atsakomybę pagrindžiantis ryšys bus tada, kai veiksmai sąlygoja konkrečios normos pažeidimą ir atsakomybę papildantis ryšys konstatuojamas, kai tas teisės pažeidimas sukėlė žalą. Be to, Vokietijoje priežastinis ryšys nustatinėjamas remiantis ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija, pagal kurią konstatuojant priežastinį ryšį panaudojama *conditio sine qua non* taisyklė. Taip pat doktrina bei teismų praktika žino adekvataus priežastinio ryšio teoriją, pagal kurią priežastinis ryšys tarp veiksmų ir jų žalingų padarinių egzistuoja tada, kai veiksmai padidina žalos atsiradimo galimybę.⁸⁰

LR CK 6.247 str. pateikiama įstatyminė priežastinio ryšio definicija, kuri reikalauja nustatant priežastinį ryšį atsižvelgti į civilinės atsakomybės prigimtį. Ši CK norma nereikalauja, kad skolininko elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis. Todėl priežastiniam ryšiui užtenka įrodyti, kad skolininko elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė. Tačiau kaip pažymi LR CK komentaro autoriai, neturi būti pernelyg didelio skolininko

⁷⁷ Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995.

⁸⁰ Looschelders „Schuldrecht Allgemeiner Teil“ unberarbeitete Auflage. Duseldorf, 2007

elgesio ir nuostolių atotrūkio, t.y. nuostoliai neturi būti pernelyg tolimas skolininko elgesio padarinys. Toks įstatymų leidėjo pateiktas priežastinio ryšio apibūdinimas leidžia daryti išvadą, kad CK įtvirtina lankstaus priežastinio ryšio doktriną, kuri leidžia atsižvelgti teismui į teisėtus ieškovo ir atsakovo interesus bei daugelį kitų reikšmingų aplinkybių⁸¹

Manytina, kad tokia doktrininė priežastinio ryšio samprata, leidžia teismui konkrečioje byloje realizuoti socialinio teisingumo funkciją.

Lietuvos teismų praktikoje priežastinio ryšio teorijos skirtingu laikotarpiu buvo traktuojamos skirtingai. LAT 1998 m. gegužės 15 d. apžvalgoje konstatavo, kad asmuo atsakingas tik už tą savo veiksmais padarytą žalą, kuri yra tiesioginė jo veiksmų pasekmė ir nebūtų kilusi, jei asmuo nebūtų padaręs tokių veiksmų. Taigi tai akivaizdžiai išreikštas pritarimas tiesioginio priežastinio ryšio teorijai.

Vėliau 2000 m. birželio 16 d. apžvalgoje LAT pakeitė poziciją dėl priežastinio ryšio sampratos. Šioje apžvalgoje teismas nurodė, kad priežastinis ryšys gali būti tiesioginis, kai dėl teisinę pareigą pažeidusio asmens veiksmų žala atsirado tiesiogiai. Jis gali būti ir netiesioginis, kai atsakovo veiksmais tiesiogiai nepadarytas neigiamas turtinis poveikis, bet sudarytos sąlygos žalai atsirasti ar jai padidėti. Be to, minėtoje apžvalgoje galima išvelgti ir adekvačios teorijos pripažinimą.

LAT 2002 m. balandžio mėn. 17 d. nutartyje analizavo situacija ir bandė atsakyti į klausimą ar padariniai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veikimo ir nustatė: ieškovai nurodė, kad atsakovė notarė S. Bylinskienė, dirbdama Vilniaus miesto 5-ajame notarų biure, 1993 m. sausio 11 d. patvirtino suklastotą UAB "Enija" steigimo sutartį. Šios sutarties pagrindu buvo įregistruota įmonė, kuri pradėjo vykdyti neteisėtą, steigimo dokumentuose nenumatytą veiklą – ėmė sudarinėti su fiziniais asmenimis piniginių lėšų užsienio valiuta paskolos (pasaugos) sutartis. Ieškovai, tikėdami, kad bendrovė dirba teisėtai, sudarė su ja piniginių lėšų užsienio valiuta saugojimo sutartis. Bendrovė sutarčių sąlygų nevykdė ir dalį jai perduotų pinigų pasisavino. Dėl to ieškovams padaryta turtinė žala. Ieškovams teismo nuosprendžiu priteista žala iki šiol nėra atlyginta, nes E. Naujikas neturi tiek turto, kad galėtų atlyginti žalą visiems išieškotojams. Pasak ieškovų, žalą turi atlyginti notarė, nes ji atsirado dėl jos kaltės - aplaidaus savo pareigų vykdymo, t.y. jeigu nebūtų patvirtinta suklastota steigimo sutartis, bendrovė būtų negalėjusi vykdyti neteisėtos veiklos ir jie nebūtų patikėję bendrovei pinigų. LAT tokį kasatoriaus argumentą įvertino kaip pernelyg abstraktų bei konstatavo, kad galimų neigiamų pasekmių numatymas turi būti siejamas su tais neteisėtais veiksmais, kuriuos notaras padarė. Tvirtindamas steigimo sutartį be vieno iš steigėjų tinkamo parašo, notaras neturėjo numatyti neigiamų pasekmių, kurios kiltų apskritai iš įmonės veiklos, kad įmonės veikla ateityje gali būti vykdoma nusikalstamai, išeinant iš įmonei suteiktų veikimo ribų,

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Justitia 2003 m.

kitaip pažeidžiant įstatymus ir tuo darant žalą. Toks notaro atsakomybės išplėtimas neprotingai nustatytų atsakomybės pagrindą, kai už žalą būtų verčiamas atsakyti asmuo, kurio neteisėti veiksmai nepakankamai susiję su žala. Susiejimas yra dirbtinis, nes notaro neteisėti veiksmai pagal savo apimtį ir nukentėjusiems asmenims padaryta žala yra atskiriami vienas nuo kito. Žala neatsirado sutarties padarymo metu, jos padarymo aplinkybės rodo, kad piniginių lėšų praradimas atsirado ar buvo labiau sąlygotas kitų asmenų veikimo, o ne notaro. Kad atsirastų žala nukentėjusiems dėl negrąžintų pinigų, neužteko vien vykdyti įmonės veiklą. Pirmiausia reikėjo apsispręsti, ar pinigus iš gyventojų skolintis ir tai priklausė tik nuo įmonininkų, o ne nuo notaro. <...>Į priežastinio ryšio grandinę šiuo atveju įsiterpė neteisėtą įmonės veiklą vykdę asmenys, kurių veiklos neteisėtumą sąlygojo jų pačių nuožiūra, o ne neteisėti atsakovo veiksmai. Dėl to priežastinis ryšys tarp notaro veiksmų, padarant pažeidimus įkuriant įmonę, ir nukentėjusiems padarytos žalos, teisiškai vertintinas kaip atsitiktinis, nereikšmingas civilinei atsakomybei. Priežastinis ryšys nenustatytas tokio pobūdžio, kad neteisėti veiksmai galėtų būti traktuojami kaip žalos padarymo tiesioginė ar esminga netiesioginė priežastis.⁸² Taigi kaip matyti iš šios nutarties teismas neprisiriša prie konkrečios priežastinio ryšio teorijos, tačiau konkrečiu atveju atsižvelgdamas į visas reikšmingas bylai aplinkybes įvertina, ar atsakovo neteisėti veiksmai sąlygojo žalos atsiradimą, t.y. vadovaujasi lankstaus priežastinio ryšio teorija.

Tai, kad teismas taikydamas civilinę atsakomybę taiko adekvataus priežastinio ryšio teorija ir kartu analizuoja, ar padariniai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo, tai patvirtina vėlesnė LAT praktika. 2007-11-27 nutartyje teismas pažymėjo, kad priežastinio ryšio nustatymo civilinėje byloje procesą sąlygiškai galima padalyti į du etapus. Pirmame etape, naudojant *conditio sine qua non* testą (ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija), nustatomas faktinis priežastinis ryšys. Šiame etape sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Antrame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (deliktinės atsakomybės ribas siaurianti priežastinio ryšio teorija). Vertinant, ar padariniai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo, reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą. Taip pat svarbi yra atsakomybės prigimtis ir įprasta gyvenimiška rizika. Taigi tam, kad būtų konstatuotas priežastinio ryšio buvimas ar nebuvimas, būtina visapusiškai analizuoti

---

⁸² Žr. LAT CBS 2002 m. balandžio 17 d. nutartį Leskauskas vs Vilniaus miesto 23 –ojo notaro biuro notarė S.Bylinskienė, Nr. 3k-3-614/2002, kat. 39.2.2.

atsakovų veiksmus ir bylos faktines aplinkybes.⁸³ Manytina, kad toks priežastinio ryšio supratimas suteikia galimybę teismui konkrečioje byloje įgyvendinti socialinio teisingumo funkciją.

2. NETURTINĖ ŽALA IR JOS ATLYGINIMO YPATUMAI

Nagrinėjant žalos sąvoka buvo pateiktas įstatyminis neturtinės žalos apibrėžimas numatytas LR CK 6.250 str. Taip pat nagrinėta ir doktrininė neturtinės žalos sąvoka, kuri neturtinę žalą apibūdina kaip tiesiogiai susijusią su asmeniu, neatskiriama nuo jo asmenybės ir priklausančią nuo jo paties išgyventų emocijų. Apžvelgus įstatyminę ir doktrininę neturtinės žalos sampratą, tikslinga būtų panagrinėti šios sąvokos sampratą teismų praktikoje.

Manytina, kad geriausiai neturtinės žalos samprata buvo atskleista rezonansinėje Zdanių byloje, kurioje nebuvo apsiribota įstatyminės sąvokos apie neturtinę žalą pateikimu, bet buvo iš esmės atskleista, kaip pasireiškia neturtinė žala, kokie poelgiai išgyvenimai gali sukelti neturtinę žalą sąlygojančią būseną.

Šioje byloje LAT konstatavo, kad „fiziniam asmeniui neturtinė žala padaroma fizinio ir dvasinio pobūdžio pakenkimais, kurie sukelia kančias ir išgyvenimus. Tai yra asmeniui nenaudingas poveikis. Asmeniui jis dėl to yra nepalankus, nepriimtinas ir bet kurio protingo asmens požiūriu neturi būti daromas. Tai gali būti fizinis skausmas, kūno žalojimas, organizmo vientisumo pažeidimas, taip pat juos lydintys dvasiniai išgyvenimai, nes asmuo apmąsto įvykusias pasekmes. Fizinio poveikio atveju fizinės pasekmes asmuo vertina ne vien dėl jau įvykusio fakto, bet neišvengiamai vertina ateities požiūriu – kaip skausmo sukėlimas ar kūno sužalojimas paveiks tolimesnę jo sveikatą, nes fizinis asmuo nuolat susirūpinęs savo ateitimi ir išlikimu, t.y. savo fiziniu ir dvasiniu saugumu. Neigiamas fizinis poveikis, pasireiškęs pavojingų gyvybei sunkių kūno sužalojimų padarymu, yra lydimas paties sužaloto asmens dvasinių išgyvenimų, kurie asmeniui yra destruktivūs ir dėl to vertinami kaip darantys neturtinę žalą.“⁸⁴

Vėlesnėse bylose LAT apsiribojo įstatyminės definicijos pateikimu bei akcentuodamas teisingos kompensacijos už patirtą neturtinę žalą nustatymą, įvardijo kriterijus, į kuriuos būtina atsižvelgti, siekiant kaip įmanoma teisingiau atlyginti asmens padarytą neturtinę žalą⁸⁵

Tačiau daugiausia klausimų kyla kalbant ne apie neturtinės žalos sąvoką, bet apie neturtinės žalos atlyginimo ypatumus. LR CK 6.250 str. 2 d. pirmajame sakinyje numatyta, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais.

⁸³ Žr. LAT CBS 2007-11-26 nutartį L. B., I. V., I. Z. A vs. DNSB „Medvegalis“, UAB „Telšių šilumos tinklai“ Nr. 3k-7-345/2007

⁸⁴ Žr. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartį Zdanys vs. VŠĮ „Marijampolės lignoninė“ Nr. 3k-7-255/2005

⁸⁵ P.vz. Žr. LAT CBS. 2007-10-22. R.K vs. Generalinė prokuratūra Nr. 3K-3-417/2007, taip pat nutartį 2008-06-13 Nr. 3K-3-331/2008, žr. nutartį 2005-11-23 Nr. 3K-3-604/2005.

Teisės doktrinoje galima sutikti nuomonių, kad nuostatos, leidžiančios atlyginti neturtinę žalą tik įstatymų nustatytais atvejais, šiandien daugelyje Europos šalių negali būti vienintelis ir pakankamas neturtinės žalos atlyginimo ribas nustatantis kriterijus, todėl siauras ir išimtinis įstatymo nuostatų, susijusių su neturtinės žalos atlyginimo taikymo galimybe, aiškinimas Lietuvoje kelia atitikties Konstitucijai problemą, nes Konstitucijos 30 str. 2 d. nustatyta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas, t.y. būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas.⁸⁶ Ši pozicija buvo grindžiama ne tik Europos šalių praktika, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Teismas) 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu. Šiame nutarime, Teismas pripažindamas, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą nepaveldima ir nuostata, kad atlyginamos moralinės žalos dydis negali būti didesnis kaip dešimt tūkstančių litų prieštarauja Konstitucijai, pabrėžė, jog asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo to žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti. Nagrinėjamos konstitucinės doktrinos kontekste Konstitucinis teismas pažymėjo, jog iš Konstitucijos neišplaukia, kad įstatymuose galima nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta materialinė arba moralinė žala neatlyginama.⁸⁷

Norint kalbėti apie tai, jog šis nutarimas suteikia prielaidas manyti, kad LR CK 6.250 str. 2 d. pirmas sakinytis prieštarauja Konstitucijai, reikia atkreipti dėmesį į nagrinėjamos konstitucinės bylos kontekstą. Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais atlyginimo įstatymo (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 str. 3 d. buvo įtvirtinta nuostata, kad teisė į žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimą neperleidžiama ir nepaveldima, o tai bylą inicijavusio Vilniaus apygardos teismo nuomone, neleidžia asmeniui pasinaudoti konstitucine ir įstatyme įtvirtinta teise į žalos atlyginimą. Dėl to šeimos nariai netenka teisės į palikimą kaip turtinių ir neturtinių teisių visumą. Būtent toks teisinio reguliavimo ydingumas, eliminuojant asmeniui gauti neturtinės žalos atlyginimą ir inspiravo Konstitucinio Teismo konstatavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.

Tačiau vargu ar pats Konstitucinis Teismas pripažintų antikonstitucine minėto LR CK straipsnio nuostatą, kuri neturtinę žalą atlygina tik įstatymo nustatytais atvejais. Manytina, kad dabar galiojantis teisinis reguliavimas, ženkliai sumažina nepagrįstų ieškinių galimybę.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas kalbėdamas apie draudimą nustatyti kokias nors išimtis, pagal kurias asmeniui padaryta materialinė arba moralinė žala neatlyginama, taip pat turėtų būti aiškinama atsižvelgiant į konstitucinės justicijos kontekstą. Minėto įstatymo, kurio konstitucingumą

⁸⁶ Solveiga Cirtautienė „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ Justitia. 2008. Vilnius.

⁸⁷ Žr. Konstitucinio Teismo 2006m. rugpjūčio 19 d. nutarimą.

nagrinėjo Teismas, 7 str. 7 d. buvo numatyta nuostata, kuri pareiškėjo manymu, riboja valstybės prievolę atlyginant padarytą moralinę žalą. Todėl Teismas kalbėdamas apie įstatyme numatytas išimtis, kai padaryta žala neatlyginama, turėjo omenyje, kad negali būti įstatyme numatytas konkretus sąrašas, kuris numatytų atvejus, kada žala neatlyginama. Atsižvelgiant į LR CK 6. 250 str. 2 d. toks sąrašas nenumatytas, o nuostata numatanti, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais negalėtų būti vertinama kaip nuostata, kuri nustato konkrečias išimtis, kada neturtinė žala negali būti atlyginama.

Šiuo atveju būtina pažymėti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 2 d. įtvirtinta, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas. Tai vadinama enumeraciniu principu ir nesant bendro arba specialaus įstatymo normos žala nėra atlyginama⁸⁸. Taigi įstatymų leidėjui yra pavesta įstatymu nustatyti tiek turtinges, tiek ir neturtinges žalos atlyginimo tvarką. Lietuvos įstatymo leidėjas įtvirtindamas, kad neturtinė žala atlyginama įstatymų nustatytais atvejais pasirinko teisinį reguliavimą, kuris būdingas bipoliarinės tradicijos šalims. Prie tokių šalių priskiriama ir Vokietija. Šios šalies civilinio kodekso 253 str. 1 d. numatyta, kad dėl žalos, kuri yra neturtinė, galima reikalauti piniginio atlygio tik įstatymo numatytais atvejais. Toks susiformavęs teisinis reguliavimas turi istorines šaknis. Pagal tuometinį 19 amžiaus teisinį ir paprotinį supratimą buvo baiminamasi, kad suteikus galimybę neribotai reikalauti neturtinės žalos atlyginimo bus piktnaudžiaujama. Iš kitos pusės buvo nenorima šioje srityje suteikti pernelyg didelio suvereniteto teisėjams, nagrinėjant tokio pobūdžio bylas.⁸⁹ Taigi kaip matyti, nustatant, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais nėra novela, ji turi istorinį pagrindimą, kuris savo aktualumo nepraranda ir šiais laikais.

Kalbant apie tokio teisinio reguliavimo prieštarumą Konstitucijai, būtina atsižvelgti į neturtinės žalos atlyginimo esmę. Atlyginant neturtinę žalą pripažįstama, kad civilinė teisė skirta reguliuoti ne tik civilinės apyvartos santykius ir ja siekiama ne tik ekonominių tikslų bei saugomi ne tik tiek, kurie pajėgūs dalyvauti civilinėje apyvartoje ir kurti pridėtinę vertę, bet ir ginti žmogų kaip vertybę, nepaisant jo darbingumo, visuomeninio naudingumo.⁹⁰ Pirmiausia, neturtinės žalos atlyginimo institutas skirtas veiksmingai ir tinkamai ginti ne bet kokias vertybes, bet prigimtines, kurios neatsiejamai susijusios su asmeniu, t.y. teisė į gyvybę, laisvę, asmens neliečiamybę, teisė į privatų gyvenimą, minties sąžinės laisvę, seksualinio apsisprendimo teisė. Pažymėtina, kad prieš darant išvadą ar minėtas teisinis reguliavimas prieštarauja Konstitucijai, būtina atsakyti į klausimą, ar įstatymų nustatyti atvejai pakankamai apsaugo bei apgina pagrindines teises ir laisves bei užtikrina tinkamą mechanizmą siekiant teisingo neturtinės žalos atlyginimo.

⁸⁸ Larenz/Wolf, Allgemeine Teil des bürgerlichen Rechtes, 9 Auflage, C.H. Beck 2004 m.

⁸⁹ Christop Scharck "Die Entschädigung immaterieller Schaden im Urheberrecht" 2004. Mainz

⁹⁰ Solveiga Cirtautienė „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ Justitia. 2008. Vilnius.

Paanalizavus LR CK bei kitus įstatymus tenka konstatuoti, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais kai ji padaryta dėl nusikaltimo asmens sveikatai, dėl asmens gyvybės atėmimo. Taip pat neturtinės žalos atlyginimas numatytas, jeigu sandoris pripažintas negaliojančiu dėl apgaulės smurto, ekonominio spaudimo, realaus gražinimo ar dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi (LR CK 1.91 str. 3 d.). Be to, neturtinės žalos atlyginimo galimybė reglamentuota šiais atvejais: ginant teisę į vardą (LR CK 2.21 str.), teisę į privatų gyvenimą (LR CK 2.23 str.), pažeidus garbę ir orumą (LR CK 2.24 str.), teisę į juridinio asmens pavadinimą (LR CK 2.42 str. 2 d.), atsisakius viešo susitarimo tuoktis (LR CK 3.11 str.), nutraukus santuoka dėl vieno iš sutuoktinių kaltės (LR CK 3.70 str.), už žalą atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų (LR CK 6.272 str. 3 d.), atėmus gyvybę ar sužalojus sveikatą dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų (LR CK 6.299 str.). Kituose įstatymuose: DK 250 str.⁹¹, viešojo administravimo 34 str.,⁹² moterų vyrų lygių galimybių 24 (1) str.,⁹³ autorių ir gretutinių teisių 84 str.⁹⁴. Taigi kaip matyti įstatymuose numatyta galimybė reikalauti neturtinės žalos ne tik už asmeninių neturtinių teisių pažeidimą, bet ir sutartinės atsakomybės atvejais. Galimybė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, esant įvairiems teisių pažeidimams, neturėtų sukelti abejonių ar vertinimų, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais, prieštarauja Konstitucijai. Taip pat ji neturėtų būti vertinama kaip nuostata, kuri nustato konkrečias išimtis, kada neturtinė žala neatlyginama .

Manytina, kad LR galiojantys teisės aktai numato plačią galimybę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, kai kuriais atvejais tokia galimybė galėtų būti ir susiaurinta, siekiant nenutolti nuo neturtinės žalos atlyginimo prigimties. Būtų verta persvarstyti, ar teisės suteikimas juridiniam asmeniui reikalauti neturtinės žalos už teisės į jo vardą pažeidimą, nenutolsta nuo neturtinės žalos sampratos bei esmės.

Apžvelgus LAT praktiką, galima išvelgti tam tikrų naujovių, kai neturtinė žala galėtų būti atlyginama ne tik įstatymų nustatytais atvejais.

Vienoje iš nutarčių, LAT konstatavo, kad žemesnės instancijos teismai atmesdami ieškovės reikalavimą priteisti neturtinę žalą vien dėl to, kad pagal CK 6.250 straipsnio 1 dalį neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais, padarė nepagrįstą išvadą. Aukščiausiasis teismas savo poziciją grindė tuo, kad konstitucinis principas neatskiriamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai. Taigi Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti taip, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos

---

⁹¹ Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569

⁹² Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945.

⁹³ Valstybės žinios, 1998, Nr. 112-3100.

⁹⁴ Valstybės žinios, 1999 Nr. 50-1598

atlyginimo ir tą atlyginimą gauti. Konstitucinio neturtinės (moralinės) žalos atlyginimo principo taikymas šioje byloje yra reikšmingas tuo, kad išbraukus ieškovę iš praktikuojančių advokatų sąrašo, ji neteko pajamų iš profesinės veiklos, kuria užsiėmė būdama neįgali. Kasacinio teismo nuomone, teismai taip pat turėjo svarstyti, ar tuo atveju kai profesinė organizacija nepagrįstai atima galimybę verstis profesine veikla ir iš jos gauti pajamas, nėra asmens diskriminavimas atlyginant neturtinę žalą, kurią atlyginti garantuoja darbo įstatymai.⁹⁵ Kvestionuotina, ar pateisinama tokia plečiama LAT praktika.

Pirmiausia, kaip jau minėta Konstitucijoje numatyta, kad turtinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas, tai reiškia, kad Konstitucija paveda įstatymų leidėjui numatyti turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo tvarką.

Antra, LAT pripažindamas neturtinės žalos atlyginimo būtinybę įstatymo nenumatytu atveju pasirinko Konstituciniu neturtinės žalos atlyginimo principu, kuris, pasak Teismo, šioje byloje reikšmingas dėl to, kad išbraukus ieškovę iš praktikuojančių advokatų sąrašo, ji neteko pajamų iš šios veiklos, kuria užsiėmė būdama neįgali. Manytina, kad negautos pajamos atlyginamos pasitelkiant turtinę žalą. Neturtinės žalos atlyginimas yra skirtas išimtinai kompensuoti tik tuos dvasinius išgyvenimus, kurie nustatyti įstatymo. Kaip teigta anksčiau, pagal LR galiojančius įstatymus galimybė siekti neturtinės žalos atlyginimo yra pakankama, kad būtų apgintos pačios svarbiausios asmens neturtinės teisės.

Taip pat kvestionuotina kasacinio teismo nuomonė dėl diskriminavimo atlyginant neturtinę žalą, lyginant su darbo įstatymais. Pažymėtina, kad ieškovė buvo advokatė, tai reiškia, kad ji vertėsi privačia praktika, ji nebuvo priklausoma nuo darbdavio, advokatas - savarankiškas subjektas. Tarp jos ir advokatūros nėra jokios darbo teisiniams santykiams būdingos subordinacijos. Ieškovės dalyvavimas LR advokatūroje vertintinas kaip dalyvavimas asociacijos veikloje, todėl jos socialinis pažeidžiamumas neprilygsta tam pažeidžiamumui, nuo kurio yra saugomas darbuotojas pagal galiojančius LR darbo įstatymus. Tam, kad būtų galima kalbėti apie diskriminaciją, būtina, kad vienodos aplinkybės būtų vertinamos skirtingai ir iš esmės skirtingos aplinkybės vertinamos vienodai. Šiuo atveju ieškovės santykiai su advokatūra nėra iš tolo neprilygo darbo teisiniams santykiams, todėl kalbėti apie diskriminaciją nėra jokio pagrindo. Be to, šioje byloje ieškovės negalėjimas verstis profesine veikla yra laikinas, jos negautos pajamos gali būti kompensuojamos pasitelkiant turtinės žalos institutą. Pažymėtina, kad LAT be anksčiau paminėtų argumentų, turėjo įvertinti, kad gyvenimas susideda iš įvairiausių įsibrovimų, negandų ir suteikimas galimybės

---

⁹⁵ Žr. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 30 d. nutartį Nr. 3K-3-26/2007

reikalauti neturtinės žalos atlyginimo visais atvejais nepagrįstai išplėstų neturtinės žalos atlyginimo galimybę bei inicijuotų ženkliai nepagrįstų ieškinių galimybę.⁹⁶

Pažymėtina, kad įstatymo leidėjas dvasinių išgyvenimus susieja su įstatyme numatytais svarbių vertybių pažeidimu, todėl, esant galimybei asmeniui reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, už svarbiausius jo teisių pažeidimus, todėl neturėtų būti toleruotinas išėjimas “už įstatymo ribų”.

2.1. SUBJEKTAI TURINTYS TEISĘ Į NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMĄ

Subjekto turinčio teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, įvardijimas ir identifikavimas konkrečioje civilinės teisės pažeidimo situacijoje, kaip rodo šiuolaikinės teisės doktrinos tyrinėjimai bei Lietuvos teismų praktikos realijos, galėtų būti viena iš svarbiausių teorinių ir praktinių neturtinės žalos instituto taikymo problemų.⁹⁷

Tai, kad tiesiogiai neturtinę žalą patyręs asmuo, esant įstatyme numatytoms sąlygoms bei pagrindams, turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą nekelia abejonių, tačiau situacija šiek keičiasi kai kalbama apie trečiųjų asmenų teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už netiesiogiai jų atžvilgiu atliktus neteisėtus veiksmus, kurie sukėlė dvasinius išgyvenimus.

Taigi didžiausia problema, su kuria susiduriama pripažįstant trečiųjų asmenų teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, yra neteisėtų veiksmų ir priežastinio ryšio nustatymo problematika.

LR CK 6.284 str. numatytas subjektų ratas bei atvejai, kada tretieji asmenys turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Taigi teisę tiek į turtinės, tiek ir neturtinės žalos atlyginimą gali pretenduoti asmenys, kurie mirusiojo buvo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti išlaikymą (nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai). Pažymėtina, kad šie asmenys gali reikalauti neturtinės žalos tik išlaikomojo asmens mirties atveju. Šiuo atveju, įstatymas nieko nepasako apie šių asmenų teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, kada juos išlaikantis asmuo ne miršta, tačiau jam sunkiai sužalojama sveikata.

Be to, įstatymo leidėjas apibrėždamas trečiųjų asmenų ratą, kurie turi teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, kaip kriterijų pasirinko išlaikymo faktą, todėl kyla klausimas, ar tėvai, kurie patys išlaiko savo mažametį vaiką ir dar nėra jo išlaikytiniai, turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą ne tik jų vaiko mirties, bet ir sveikatos sužalojimo atveju. Į šį klausimą ne kartą bandė atsakyti teismų praktika.

---

⁹⁶ Plečiamas neturtinės žalos atlyginimas pastebimas ir kitose nutartyse, juose nereikalaujama įrodyti įstatymo numatytus atvejus, koncentruojamasi ties bendrosiomis civilinės atsakomybės sąlygomis. Pvz. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 birželio 13 d. nutartį Nr. 3K-331/2008

⁹⁷ Renata Volodko „Subjekto turinčio teisę į neturtinės žalos atlyginimą, nustatymo problematika bei jo asmeninių savybių įtaka neturtinės žalos atlyginimo dydžiui remiantis Lietuvos teismų praktika“

Jau minėtoje Zdanių byloje teismas sprendė, ar tėvai patys turi teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už jų vaikų patirtus išgyvenimus. Kasatoriaus nuomone CK 6.284 straipsnis nesuteikia teisės reikalauti neturtinės žalos atlyginimo jų tėvams, nes naujagimiai Zdaniai liko gyvi (t. y. lengvesnės, nei CK 6.284 straipsnyje numatytos pasekmės), ir jie patys gali gauti žalos atlyginimą. Vadovaujantis protingumo ir proporcingumo principais, jų tėvai negali įgyti daugiau teisių į neturtinės žalos atlyginimą, nei tuo atveju, kai vaikai miršta dėl sveikatos sužalojimo. Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Nėra įstatymo, kuris tokią teisę suteiktų gyvų nukentėjusiųjų pacientų tėvams. Teisę į neturtinę žalą turi tik vaikai – Martynas ir Laurynas Zdaniai. Nė vienam iš jų tėvų atsakovo darbuotojai žalos nepadarė. Tiesa, gydant vaikus, tėvas buvo donoras. Tačiau artimiems asmenims, kurie būna nukentėjusiųjų pacientų donoriai, įstatymas nesuteikia teisės į neturtinės žalos atlyginimą.

LAT teismas paneigė tokį kasatoriaus argumentą ir pažymėjo, kad naujagimių didelio sužalojimo atveju neturtinė žala buvo padaryta jiems patiems, jų tėvui, kaip priverstiniam donorui, ir tėvams dėl ypatingo dvasinio ir fizinio vaikų ir tėvų ryšio. Asmeniui, kuris pats nepatyrė fizinių sužalojimų, bet išgyveno dėl jo bejėgių naujagimių sužalojimo, teisingumo sumetimais neturtinė žala gali būti priteisiama pagal konkrečios bylos aplinkybes (CK 1.5 straipsnis).⁹⁸

Visiškai priešingos išvados priėjo LAT teismas nagrinėdamas panašią bylą, t.y. susijusią su medikų aplaidumu. Šioje byloje nepilnamečio berniuko motina, kurio sveikata pablogėjo dėl netinkamai jį gydžiusių medikų veiksmų, kurie nulėmė ligos paūmėjimą, infekcijų ir komplikacijų atsiradimą, motina prašė 70 000 Lt neturtinės žalos.

LAT konstatavo: kadangi neturtinė žala yra asmeninio pobūdžio, tai kiti asmenys, kurie nėra nukentėjusieji, bet susiję su asmeniu, patyrusiu tokią žalą, teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi tik išimtiniais atvejais. Tokią poziciją LAT grindė 1975 m. kovo 15 d. Europos Tarybos Komiteto priimta rezoliucija Nr. (75)7. Be to, LAT pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nenumatyta kitų asmenų teisė reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už nukentėjusiojo asmens sužalojimus bendrais pagrindais, todėl ieškovė A. Daukantienė teisės reikalauti neturtinės žalos už sūnaus A. Daukanto patirtą žalą sveikatai.⁹⁹

Taigi kas galėjo lemti tokią LAT praktikos kontraversiškumą? Manytina, kad LR CK 6.284 str. 1 d. ydingumas.

Visų pirma, LR CK 6.284 str. 1 d. atsilieka nuo šiuolaikinių gyvenimiškų poreikių. Pagal dabar galiojantį teisinį reguliavimą, tėvai negali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už jo vaiko

---

⁹⁸ Žr. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartį Zdanys vs. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“ Nr. 3k-7-255/2005

⁹⁹ LAT CBS 2005 m. balandžio 19 d. nutartį Daukantas, Daukantienė vs VŠĮ „Kauno antroji linikinė ligoninė“ Nr. 3k-3-222/2005

patirtus išgyvenimus, tačiau kaip parodė teismų praktika Zdanių atveju, tokią žalą atlyginti tėvams būtina.

Visų antra, minėtos normos parinkti kriterijai bei atvejai neatitinka 1975 m. kovo 15 d. Europos Tarybos Komiteto priimtos rezoliucijos Nr. (75)7. Nepaisant to, kad rezoliucijoje numatytas bendras principas, kad kiti asmenys neturi teisės į neturtinės žalos atlyginimą dėl išgyvenimų, susijusių su nukentėjusio asmens sužalojimu, tačiau esti tam tikrų išimčių. Tėvai ir sutuoktinis turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą tik patyrus nepaprastai didelius išgyvenimus, susijusius su nukentėjusiojo sužalojimu (13 punktas), o nukentėjusiojo mirties atveju teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi mirusiojo sutuoktinis, vaikai arba tėvai (19 punktas).

Kaip minėta, LR CK 6.284 str. 1 d. iš viso nesuteikia teisės reikalauti neturtinės žalos atlyginimo tėvams savarankiškai už vaikų, kurių jie nėra išlaikomi, patirtus išgyvenimus sužalojus sveikatą ar atėmus jų gyvybę. Pažymėtina, kad minėta Tarybos rezoliucija, rekomenduoja mirties atveju suteikti tėvams teisę į neturtinės žalos atlyginimą, taigi nepriklausomai nuo to ar tėvai šiuo metu išlaikomi savo vaikų ar patys dar juos išlaiko, jų mirties atveju turėtų teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo. Be to, rezoliucija konkrečiai įvardija subjektus, kurie priklausomai nuo sveikatos sužalojimo ar jų artimųjų mirties gali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, nesusiejant to su išlaikymo kriterijumi.

Šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas nesuteikia teisės tėvams, jei jie nėra savo vaikų išlaikomi arba vaikams, jeigu jie nėra išlaikomi savo tėvų, reikalauti jų mirties, ar sveikatos sužalojimo atveju neturtinės žalos atlyginimo, tačiau teismai taisydami šį socialinį neteisingumą priversti išeiti „už įstatymo ribų“.

LAT 2005-02-14 nutartyje teismas atmetė kasatoriaus skundą, kad žemesniųjų instancijų teismai priteisdami neturtinę žalą žuvusiojo vaikams dėl jų tėvo mirties netinkamai taikė LR CK 6.284 str. 1 d. Pasak kasatoriaus, minėtoje teisės normoje nustatyta, kad teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi tik tai asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti iš jo išlaikymą (nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai), taip pat po jo mirties gimęs vaikas. Asmenų sąrašas yra išsamus ir ieškovė A. Albertavičiūtė į jį nepatenka, todėl šiai ieškovei nepagrįstai buvo priteistas tokios žalos atlyginimas. Tačiau LAT buvo priešingos nuomonės ir konstatavo, kad CK 6.284 straipsnio 1 dalyje numatyta teisė į žalos atlyginimą žuvusiojo nepilnamečiams vaikams, sutuoktiniams, nedarbingiems tėvams ir kitiems nedarbingiems asmenims, kuriuos žuvusysis išlaikė. Taip pat šie asmenys turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Tačiau teisę į neturtinės žalos atlyginimą šioje normoje numatyti asmenys turi neatsižvelgiant į darbingumą, t.y. teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi ir žuvusiojo pilnamečiai vaikai. Be to, teismas konstatavo, jog sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo priteisimo pilnamečiams vaikams ir jos dydžio klausimą, reikia atsižvelgti į šių asmenų santykius su

žuvusiuoju. Byloje yra nustatyta, kad A. Albertavičiūtės, kaip ir brolio G. Albertavičiaus, santykiai su žuvusiuoju tėvu buvo gana artimi ir glaudūs, teisėjų kolegija mano, kad apeliacinės instancijos teismas, vadovaudamasis CK 6.250 straipsnio 2 dalimi, pagrįstai priteisė neturtinės žalos atlyginimą ir teisingai nustatė priteistinos neturtinės žalos dydį.¹⁰⁰

Tokia teismo nutartis nekelia abejonių žvelgiant iš teisingumo pozicijų, tačiau sekant įstatymo raidę vargu, ar pateisinamas plečiamas LR CK 6.284 str. 1 d. normos interpretavimas. Taigi darytina išvada, kad šią LR CK normą reiktų pakeisti ir nustatyti ne priklausomai nuo pasekmių (ar neteisėti veiksmai sukėlė mirtį, ar tik sužalojo sveikatą) trečiųjų asmenų ratą, kurie galėtų reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už nukentėjusiojo išgyvenimus, nesusiejant jo su išlaikymo kriterijumi.

Pastebėtina, kad tokie asmenys tik turėtų teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, tačiau tai savaime nereiškia, kad jų ieškinys būtų tenkintinas. Šie asmenys turėtų įrodyti, jog patyrė neturtinę žalą LR CK 6.250 str. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas palengvintų ir teismų darbą bei jų sprendimų prognozuotumą ir būtų išvengta tokių situacijų, kai vienu atveju atlyginti tėvams neturtinę žalą už nukentėjusiojo sveikatos sužalojimą priteisiama vadovaujantis sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, o kitais atvejais pripažįstant, kad tokios teisės tėvai iš viso neturi.

Taip pat būtinos tam tikros korekcijos ir dėl trečiųjų asmenų teisės reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už nukentėjusiųjų patirtą sveikatos sužalojimą ar gyvybės atėmimą nusikaltimų atvejais.

Šiuo metu tretiesiems asmenims tokia teisė suteikiama vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 109 str., kuriame numatyta, kad asmuo dėl nusikalstamos veikos patyręs turtinės ar neturtinės žalos, turi teisę baudžiamajame procese pareikšti įtariamajam ar kaltinamajam arba už įtariamojo ar kaltinamojo veikas materialiai atsakingiems asmenims civilinį ieškinį.¹⁰¹ Tokia praktika netinkama, nes minėta BPK norma suteikia teisę būti pripažintam civiliniu ieškovu baudžiamajame procese dėl patirtos turtinės ir neturtinės žalos, tai reiškia, kad toks asmuo gali būti proceso šalimi, tačiau ar asmuo turi teisę į pareikšto ieškinio patenkinimą, nustatoma ne pagal BPK normas, o vadovaujantis LR CK nuostatomis.

2.3. TREČIŪJŲ ASMENŲ TEISĖ Į NETURTINĖS ŽALOS PAVELDĖJIMĄ

Neturtinės žalos atlyginimas yra išimtinis teisių gynimo būdas, jis susijęs su pačio asmens teise įstatymo numatytais pagrindais reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, iš kitos pusės trečiųjų asmenų apibrėžtų įstatyme ir susietų su tam tikru kriterijumi (t.y. išlaikymo) teise reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už artimojo netektį, taip pat teisė susijusi su trečiųjų asmenų galimybe paveldėti neturtinės žalos atlyginimą. Prieš atsakant į klausimą, ar Lietuvoje įmanoma paveldėti

¹⁰⁰ Žr. LAT CBS 2005 m. Spalio 19 d. nutartį Albertavičiūtė vs AB „Lietuvos draudimas“ Nr. 3k-3-85/2005

¹⁰¹ Lietuvos respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas. Žin., 2002, Nr. 37-1341

neturtinę žalą, būtina apžvelgti teisės normas, kurios reguliuoja paveldėjimo teisinius santykius, atsižvelgiant į specifinį šios teisės pobūdį.

LR CK 5.1 str. 1 d. pateikiama paveldėjimo definicija – tai mirusio fizinio asmens turinių teisių, pareigų ir kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėjimas jo įpėdiniams pagal įstatymą arba įpėdiniams pagal įstatymą¹⁰². Šios normos 2 d. nustato, kas gali būti paveldėjimo objektu. Šiuo atveju aktualiausia būtų to paties straipsnio 3 d., kuri apibrėžia kas negali būti paveldėjimo objektu.

Įstatymas ne dviprasmiškai nustato, kad nepaveldimos asmeninės neturtinės ir turtinės teisės, neatskiriama susijusios su palikėjo asmeniu, toliau įstatymas detalizuoja šias teises, t.y. teisė į garbę ir orumą, autorystė, teisė į autoriaus vardą, į kūrinio neliečiamybę, į atlikėjo vardą ir atlikimo neliečiamybę. Kaip matyti įstatymo leidėjas detalizuodamas teises, neatskiriama susijusias su palikėjo asmeniu, nekalba apie paveldėjimą neturtinės žalos, kurią palikėjas išgyveno prieš mirtį (nesvarbu ar ši teisė jam buvo priteista, ar ją reikia realizuoti pasitelkiant procesines priemones). Kyla klausimas, kaip reikėtų vertinti šį įstatymo leidėjo detalizuotą sąrašą, ar kaip baigtinį, ar vis dėlto atsižvelgiant į asmenines neturtines ir turtines teises, kurios susijusios su palikėjo asmeniu būtų galima interpretuoti šiek tiek plečiamai, t.y. šios normos tikslų ribose. Šis įstatymų leidėjo detalizuotas sąrašas išvardija vienas iš nedaugelio asmeninių neturtinių teisių, kurias gina įstatymas. Manytina, kad normos tikslas nelaikyti paveldėjimo objektais visas asmenines neturtines teises, kurių gynyba įtvirtina įstatyme. Tokiu atveju mirusiojo asmens patirta neturtinė žala negali būti paveldima, tačiau tokių vienareikšmiškų išvadų neleidžia daryti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika bei teisės doktrina.

Jau šiame darbe minėtame 2006-08-19 Konstitucinio teismo nutarime buvo pripažinta, kad Lietuvos Respublikos žalos padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies nuostata, jog teisė į neturtinės žalos atlyginimą nepaveldima, prieštaravo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 daliai, 109 straipsniui, konstituciniams teisingumo ir teisinės valstybės principams. Konstitucinis teismas inter alia pažymėjo, jog pagal Konstituciją reikia įstatyme nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad valstybė negalėtų išvengti pareigos atlyginti, kai tokio atlyginimo pagrįstai reikalaujama, jos institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytą žalą ir tais atvejais, kai pačiam asmeniui, kurio atžvilgiu buvo atlikti tie neteisėti veiksmai, tos žalos atlyginimo neįmanoma išmokėti būtent dėl to, kad jis yra miręs, juo labiau jei minėtais neteisėtais veiksmais tam asmeniui padarytos žalos turinį kaip tik ir sudaro tai, kad jam buvo atimta gyvybė. Todėl teisė reikalauti materialiai atlyginti asmeniui padarytą moralinę žalą vienais atvejais gali būti siejama vien su tą žalą patyrusiu asmeniu, tačiau pagal Konstituciją įmanomos ir tokios teisinės situacijos, kai ši teisė gali pereiti tam tikriems

---

¹⁰² LR CK išnašą įrašyti

asmenims.¹⁰³ Iš principo Konstitucinis teismas pripažino tam tikrų subjektų teisę paveldėti neturtinę žalą, tačiau lieka neaišku, ar ją galima realizuoti, tik tada, kai asmuo ją patyrė dėl neteisėtų valstybės institucijų veiksmų ir tik tada, kai asmeniui padarytos žalos turinį sudaro tai, kad jam atimta gyvybė, ar visais atvejais, galima ją paveldėti. Tokia Konstitucinio teismo doktrina vertintina kritiškai ne tik dėl prieš tai išsakytų argumentų, bet ir dėl to, kad neteisėtų institucijų veiksmai sukėlė ne tik mirtį, bet ir dvasines kančias asmeniui, suponuoja tokią situaciją, kad asmuo ir nespėtų pareikšti ieškinio teisme. Šiuo atveju jo įpėdiniai galėtų teigti, kad palikimo objektą sudaro palikėjo reikalavimo teisė atlyginti neturtinę žalą, tačiau ji nėra pripažinta, jos kaip tokios nėra, taip pat neaišku, ar asmuo ją patyrė, tokiu atveju įgyvendinant teisę į neturtinės žalos atlyginimą reiktų įgyvendinti pasitelkiant procesines priemones. Suteikimas įpėdiniams paveldėti teisę, kurią reikia įgyvendinti procesinėmis priemonėmis, t.y. pareiškiant ieškinį, leidžiant suformuluoti galimai patirtą palikėjo žalos dydį ir pan., būtų galima prilyginti absurdui. Ieškinys yra galimybė apginti pažeistas savo subjektines teises, niekas kitas, kaip pats asmuo, turi teisę nuspręsti, kokiais būdais ginti pažeistą savo teisę, taip pat įvertinti galimai patirtą žalą ir ar iš viso ginti savo pažeistas teises, tuo labiau, kad tą patirtą žalą reikia įrodyti ir ji susijusi išimtinai su asmeniu susijusiomis vertybėmis. Todėl ne turint jau egzistuojančios, pripažintos reikalavimo teisės paveldėti teisės, kurią reikia realizuoti pareiškiant ieškinį už kitą asmenį negalima, nes tokiu atveju nėra paveldėjimo teisės objekto.

Nepaisant kritikos konstitucinės doktrinos atžvilgiu, teisė paveldėti neturtinę žalą nėra teisiškai alogiškas, tuo atveju, kai iškeliamą neturtinės žalos atlyginimo byla paties nukentėjusiojo ir įvyksta procesinis teisių perėmimas arba ją pripažintą žalą padaręs asmuo.

Vokietijoje iki 1992 m. teisė į neturtinės žalos atlyginimą buvo paveldima pagal Vokietijos CK 847 str., tačiau tik tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo buvo padavęs ieškinį teismui arba jis buvo pripažintas žalą padariusio asmens. Pagal Olandijos CK teisė į neturtinę žalą paveldima tik, kai nukentėjęs asmuo padavę ieškinį teismui ar pretenziją žalą padariusiam asmeniui dėl žalos atlyginimo arba kai dėl žalos atlyginimo šalys susitaria sudarydamos sutartį. Ilgą laiką Ispanijoje teismų praktikoje galimybė paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą buvo neigiama, tačiau dėl Ispanijos teisės doktrinos, teigiančios, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą yra turtinio pobūdžio ir todėl nukentėjusiojo mirties atveju ji tampa nukentėjusiojo paveldimo turto dalimi.¹⁰⁴

Iš dalies tokiai praktikai galėtų būti pritarta tik tokiu atveju, kai pats nukentėjęs asmuo procesinėmis priemonėmis realizavo šią teisę ir gautas turtas jau įėjo į kito paveldimo turto dalį. Tokiu atveju, kai nukentėjęs asmuo pareiškė ieškinį teisme, tačiau šios teisės nespėjo realizuoti, manytina, kad neturėtų būti suteikta teisė į neturtinės žalos paveldėjimą ir neturėtų būti toleruotinas

¹⁰³ Žr. Konstitucinio Teismo 2006m. rugpjūčio 19 d. nutarimą

¹⁰⁴ Solveiga Cirtautienė „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ Justitia. 2008. Vilnius.

procesinių teisių perėmimas, nes pastarasis galimas tik tada, kai galimas atitinkamas materialinių subjektinių teisių perėmimas.¹⁰⁵ Taip pat teisinėje literatūroje pažymima, kad materialinių subjektinių teisių perėmimas negalimas, kai jis neatsiejamai susijęs su konkrečiu asmeniu.¹⁰⁶

Nepaisant to, kad ši asmeninė neturtinė teisė ir turi turtinį pobūdį, tačiau anksčiau šiame darbe, buvo prieita prie išvados, kad LR CK 5.1 str. 3 d. draudžia paveldėti asmenines neturtines ir turtines teises, kurios neatsiejamai susijusios su palikėjo asmeniu. Taigi nepaisant to, kad ir šios asmeninės neturtinės teisės turi ir turtinę išraišką, jų paveldėti negalima.

Lietuvos teisės doktrinoje esti ir priešingų nuomonių, teigiančių, kad sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atveju, kai žala yra akivaizdi ir ją atlyginant siekiama atlyginti asmeniui jo patirtą skriaudą, bet ir atkurti pažeistų interesų pusiausvyrą ir taip įvykdyti teisingumą konkrečioje byloje, absoliutus draudimas paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą tais atvejais, kai asmuo patiria itin sunkių išgyvenimų dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo, tačiau nespėja šios teisės įgyvendinti, negali būti vertinamas kaip atitinkantis teisinės valstybės principą, grindžiamą prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių koncepcija, pagarbos žmogui kaip vertybei per se bei jo fizinio ir dvasinio vientisumo neliečiamumo idėja.¹⁰⁷

Taip pat reiktų sutikti su doktrinoje sutinkama nuomone, kad asmens gyvybė yra labiausiai saugotina vertybė, žalos atlyginimo teisinių santykių reguliavimas yra specifinis – pats gyvybės praradimas civilinės teisės požiūriu paprastai nelaikomas atlygintina žala, nes nelieka subjekto, kuris galėtų reikalauti tokios žalos atlyginimo.¹⁰⁸

Manytina, kad šios asmeninės neturtinės teisės apsaugos požiūriu turi reikšmę tol, kol asmuo gyvas, siekiant užtikrinti jo individualizaciją visuomenėje, suteikiant teises priemones tas teises ginti, ir už jų pažeidimą reikalauti pinigines išraiškos užtikrinant prevencines, o kartais ir baudines funkcijos realizavimą, per kurias pasiekiami teisei keliami tikslai. Be to, neleidžiant paveldėti šių asmeninių neturtinių teisių ir yra suteikiama pagarba šioms teisėms, pripažįstant jas išimtinai susijusiais su nukentėjusiu asmeniu jo kančiomis, dvasiniais išgyvenimais ir su visom iš to išplaukiančiom pasekmėm.

Norint užtikrinti teisinės valstybės principo realizavimą, galima tai pasiekti ir kitomis teisinėmis priemonėmis, t.y. baudžiamąja atsakomybe taip pat pakoregavus trečiųjų asmenų teisės reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už jų artimo žmogaus patirtus išgyvenimus. Manytina, kad toks teisinis reguliavimas užtikrintų ne tik teisinės valstybės principų realizavimą, gerbtų nukentėjusiojo asmenį kaip vertybę per se bei leistų asmenims, kurie iš tiesų patyrė neturtinės žalos

---

¹⁰⁵ Laužikas, Mikelėnas, Nekrošius “Civilinio proceso teisė” I tomas Justitia 2003. Vilnius

¹⁰⁶ Ten pat

¹⁰⁷ Solvejga Cirtautienė „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ Justitia. 2008. Vilnius.

¹⁰⁸ Ten pat

dėl jų artimųjų patirtų išgyvenimų, realizuoti teisę į tinkamą bei teisingą žalos atlyginimą, neiškreipiant paveldėjimo teisinio reguliavimo.

2.4. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO DYDĮ LEMIANTYS KRITERIJAI

Neturtinė žala kaip ir turtinė turi būti atlyginta visiškai. Tokią išvadą suponuoja LR CK 6.263 str. 2 d. Šio principo įgyvendinimas komplikuojasi, kai kalba eina apie neturtinės žalos atlyginimą ir jos dydžio nustatymą. Šis sudėtingumas sąlygotas neturtinės žalos prigimties. Pareiga atlyginti padarytą neturtinę žalą kyla asmeniui, pažeidusiam neturtinio pobūdžio vertybes, kurių įkainoti neįmanoma. Nepaisant to, šių teisių pažeidimas konkrečiu atveju teismo turi būti įvertintas pinigais, siekiant teisingai kompensuoti patirtą fizinį ir dvasinį skausmą, neigiamus išgyvenimus bei nepatogumus. Lietuvos teismų praktikoje atlyginant neturtinę žalą taip pat kalbama apie teisingo žalos atlyginimo koncepciją, pabrėžiama, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais. LR CK 6.250 str. 2 d. numatyta, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Pažymėtina, kad nepaisant to, jog minėtame CK straipsnyje išvardinti bendrojo pobūdžio kriterijai, į kuriuos turi atsižvelgti teismai nustatydami patirtos neturtinės žalos dydį, tačiau priklausomai nuo neturtinės žalos pažeidimo pobūdžio, domėn imami ir kiti kriterijai. Kalbant apie neturtinės žalos sukėlimą, kai ji padaroma viešo informavimo priemonėmis, žeminant asmens garbę ir orumą, nustatant neturtinės žalos dydį reikšmės turi tai, ar tikrovės neatitinkanti bei asmens garbę ir orumą žeminanti informacija buvo paneigta. LAT vienoje iš bylų pažymėjo, kad pagal Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnio 2 dalį viešosios informacijos rengėjo šio įstatymo nustatyta tvarka paskelbtas tikrovės neatitinkančios, asmens garbę ir orumą žeminančios informacijos paneigimas bei atsiprašymas teikia pagrindą teismui mažinti moralinės žalos atlyginimą.¹⁰⁹ Tai, kad atsakovas atsiprašė bei paneigė paskleistus tikrovės neatitinkančius duomenis, buvo vienas iš esminių kriterijų leidusių teismui sumažinti neturtinės žalos priteisimą nuo 50000 Lt iki 5000 Lt.

Kalbant apie neturtinės žalos padarytos sveikatos sužalojimo bylose kriterijai, pagal kuriuos nustatomas neturtinės žalos dydis, įgyja šiek tiek kitokią reikšmę. LAT nagrinėdamas neturtinės žalos priteisimą asmeniui, kuris buvo sužalotas darbe pažymėjo, kad teismas neturtinės žalos dydį nustato pagal teisiškai reikšmingų konkrečioje byloje kriterijų visumą, atsižvelgdamas į ginamos

¹⁰⁹ Žr. LAT CBS 2005 m. kovo 23 d. nutartį Nr. 3k-3-205/2005

vertybės specifika. Teismas turi atsižvelgti į žalos sukeltas pasekmes, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, kitas aplinkybes ir vadovautis įstatyme (CK 1.5 straipsnyje) nustatytais teisės aiškinimo bei taikymo principais (CK 6.250 straipsnio 2 dalis). Toliau LAT pažymėjo, jog esminis neturtinis žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir jų įtaka tolesniam nukentėjusiojo gyvenimui. Nukentėjusysis dėl sužalojimo pobūdžio turi nuolat rūpintis savo sveikata (medikų rekomendacijos), jis yra jauno amžiaus. Patirta trauma gali turėti įtakos jo darbinei veiklai, šeiminiam gyvenimui, siekiant išsilavinimo ir kt. Nustatant neturtinės žalos dydį, turi būti atsižvelgiama į žalą padariusio asmens kaltę. Nagrinėjamoje byloje svarbu nustatyti priežastinį ryšį tarp darbdavio veiksmų ir jo pareigos užtikrinti sveikas ir saugias darbo sąlygas įvykdymo.¹¹⁰

Kaip matyti iš šios bylos, teismas atkreipė dėmesį į tai, kad asmens sužalojimas turės įtakos tolimesniam jo gyvenimui, taip pat neliko nepastebėtas ir nukentėjusiojo jaunas amžius. Teisės doktrinoje aplinkybių, susijusių su nukentėjusiojo statusu, vertinimas yra kritikuojamas, dėl to, kad priteisiant skirtingus dydžius tos pačios kategorijos bylose, kai yra panašus sveikatos sužalojimo laipsnis, gali būti pažeistas lygiateisiškumo principas.¹¹¹ Šiuo atveju nesinorėtų pritarti šios doktrinos šalininkams ir reiktų sutikti su LAT pozicija, kad vertinant konkrečios bylos aplinkybes nukentėjusiojo amžius turi turėti reikšmės. Negalima pamiršti neturtinės žalos specifikos ir jos atlyginimo sveikatos sužalojimo bylose. Nekyla abejonių išsakyta LAT pozicijai, kad sužalojus sveikatą pasekmės ir jų įtaka jaučiama visam likusiam gyvenimui, šiuo atveju jaunas nukentėjusiojo amžius vertinant objektyviai sukelia didesnes kančias už ateities galimybių praradimą ir atsižvelgiant į tai, kad galimybių praradimu nukentėjusysis turės taikytis pakankamai ilgą laiką, t.y. visą likusį gyvenimą. Analogiško dydžio dvasinių sukrėtimų nepatirs senyvo amžiaus žmogus.

Nagrinėjamoje byloje dėl sveikatos sužalojimo darbo teisiniame santykiuje, teismas pažymėjo, kad svarbūs kriterijai nustatant neturtinės žalos dydį yra žalą padariusio asmens kaltė bei priežastinis ryšys tarp darbdavio veiksmų ir jo pareigos užtikrinti sveikas ir saugias darbo sąlygas. Nesinorėtų visiškai sutikti su tokia LAT pozicija. Priežastinis ryšys turi būti vertinamas sprendžiant ne neturtinės žalos dydį nulemiantis veiksnys, o kaip civilinės atsakomybės taikymo viena iš sąlygų. Manytina, kad šiuo atveju kaltė atlyginant neturtinę žalą įgyja dvejopą reikšmę. Iš vienos pusės, ji kaip ir priežastinis ryšys turėtų būti vertinama kaip viena iš civilinės atsakomybės sąlygų, iš kitos pusės, ji turi būti vertinama kaip veiksnys, kuris padidina nukentėjusiojo kančias. Tokiu atveju į kaltę turėtų būti žiūrima kaip į objektyvų veiksnį, tiesiogiai įtakojantį nukentėjusiojo būseną. Taip pat taikant šį kriterijų neturėtų būti orientuojamasi į tai, ar žalą padaręs asmuo tyčia siekė žalos atsiradimo, ar jo kaltės forma nulėmė didelį neatsargumas. Siūlytina atsižvelgti į šią kaltės formą

¹¹⁰ Žr. LAT CBS 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartį A. Ž. v. UAB „Ranga IV“ Nr. 3k-3-450/2006

¹¹¹ Solveiga Cirtautienė „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ Justitia. 2008. Vilnius

subordinuojant ją nukentėjusiojo būsenai, t.y. ar jo kaltės forma padidino nukentėjusiojo neturtinės žalos dydį. Tik toks kaltės supratimas eliminuotų baudžiamosios funkcijos taikymą bei atitiktų tikrąją neturtinės žalos atlyginimo prasmę. Kaip minėta žalos padidinimas vien dėl to, kad asmuo veikė tyčia, vertinamas kaip baudžiamosios funkcijos realizavimas, tuo tarpu, jei būtų orientuojamasi ties tuo, kokią reikšmę nukentėjusiojo dvasinei būsenai turėjo žalą padariusio asmens kaltės forma, būtų realizuojami kompensaciniai tikslai. Savaime suprantama, jei asmens veiksmai bus tyčiniai tai jausis ir objektyviai, o objektyvumas neišvengiamai suponuos ir subjektyvią nukentėjusiojo būseną, kuri sukels papildomai didesnius išgyvenimus.

Ne mažiau svarbus kriterijus nustatant neturtinės žalos dydį yra pačio nukentėjusiojo asmens kaltė. Su šiuo kriterijumi dažniausiai susiduriama dėl neturtinės žalos atlyginimo sveikatos sužalojimo bylose. Darbo bylų kontekste nukentėjusiojo kaltė vertinama santykyje su nustatytu darbo taisyklių laikymusi. LAT yra pažymėjęs, jog kreditoriaus elgesys gali turėti reikšmės nustatant jam padarytos neturtinės žalos dydį. Darbuotojo padarytas darbų saugos norminių aktų pažeidimas ar elementarios savisaugos reikalavimų nesilaikymas gali būti teismo pripažintas kaip vienas iš kriterijų, reikšmingų darbuotojui padarytos neturtinės žalos dydžiui nustatyti (CK 6.250 straipsnis).¹¹² Be šių kriterijų teismai vertindami neturtinės žalos dydį, kriterijumi laiko tai, kokiai vertybei buvo padaryta žala. Vienoje iš bylų kolegija, sprendama dėl neturtinės žalos priteisimo, atsižvelgė, kad žala padaryta asmens sveikatai - vienai svarbiausių žmogaus vertybių, taip pat teismai atsižvelgia ir į sunkią žalą padariusio asmens padėtį.¹¹³

Atsižvelgimas į pastarąją nuostatą nėra teismų praktikos išdava, šis kriterijus sąlygotas įstatymo leidėjo. Minėtas kriterijus vertinamas kritiškai ir turėtų būti taikomas labai atsargiai, atsižvelgiant į neturtinės žalos padarymo aplinkybes. Pastebėtina, kad minėtas kriterijus nesuderinamas su visišku žalos atlyginimo principu bei teismų praktikoje išsakoma pozicija, jog atlyginant neturtinę žalą siekiama kaip įmanoma kompensuoti asmens patirtus išgyvenimus. Žalą padariusio asmens turtingesnę padėties vertinimas tam tikrais atvejais gali reikšti šio asmens turinių interesų išskėlimą aukščiau už žalą patyrusio asmens išgyvenimus. Ypatingai šis kriterijus vertintinas kritiškai sveikatos sužalojimo bylose dėl medikų kaltės ir nusikaltimų bylose. Šio kriterijaus taikymas suponuoja išvadą, kad neturtingam asmeniui, padariusiam žalos kitam asmeniui, leidžiama daugiau nei turtingajam, taigi šis kriterijus prasilenkia ir su lygiateisiškumo principu. Pastebėtina, kad esti ir piktnaudžiavimo šiuo kriterijumi apraiškų, ypatinai tai pasakytina apie viešojo administravimo funkcijas vykdančias institucijas. Jau šiame darbe minėtoje Zdanių byloje vienas iš kasatoriaus argumentų buvo tai, jog visų sveikatos priežiūros įstaigų padėtis šiuo metu yra katastrofiška, nes ligoninė nei kasoje, nei sąskaitoje lėšų neturi, jos įsiskolinimas tiekėjams yra apie

¹¹² Žr. LAT CBS 2007 m. balandžio 18 d. nutartį A. L. v. Lietuvos ir Kanados UAB „Pajūrio mediena“, Nr. 3k-3-157/2007

¹¹³ Žr. LAT CBS 2007 m. birželio 26 d. nutartį A. M. v. UAB „Baltijos realizacijos centras“, R. D, Nr. 3k-3-262/2007

2,9 mln. Lt, jei kreditoriais taps ir ieškovai Zdaniai, skola pasieks apie 3,4 mln. Lt. Ligoninė yra ribotos turtinės atsakomybės ir pagal savo prievoles atsako tik savo turtu.

Manytina, kad atsižvelgimas į šį kriterijų būtų pateisinamas tik, kai asmens sveikata sužalojama autoįvykio metu ir tai atsižvelgiant į visas įvykio aplinkybes, t.y. ar nebuvo viršytas greitis, eismo sudėtingumo sąlygas, paros laiką, vairuotojo būseną, nukentėjusiojo elgesį. Jei asmuo neviršijo greičio, įvykis įvyko esant prastoms eismo sąlygoms, vairuotojas buvo blaivus, o nukentėjęs, nors ir nepažeidė eismo taisyklių, bet pvz. buvo be atšvaito tamsiu paros metu.

Tokiu atveju manytina, kad būtų socialiai teisinga be kitų kriterijų įvertinti ir asmens turtinę padėtį, bet griežtai patikrinant prieš tai minėtas sąlygas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Mokslinio tiriamojo darbo pradžioje iškelta hipotezė pasivirtino iš dalies. Žalos atlyginimą lemiantis veiksnys, civilinė atsakomybė bei jos sąlygų analizė leidžia daryti išvadą, kad pagal dabar galiojantį teisinį reguliavimą, turtinę žalą patyręs asmuo, gali gauti tinkamą žalos atlyginimą. Be to, turtinės žalos atlyginimo analizė teismų praktikoje suponuoja tai, kad jos aiškinamos nuosekliai, išskyrus kaltės sąlygą, konstatuotą kitose teisės šakose bei naudojamą taikant civilinę atsakomybę. Kalbant apie neturtinės žalos teisinį reguliavimą, hipotezė nepasitvirtino, nes dabar galiojančios civilinio kodekso normos, neleidžia tėvams reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už jo vaiko patirtus išgyvenimus, sužalojus jo sveikatą. Taip pat analizuojant neturtinės žalos atlyginimą teismų praktikoje, hipotezė nepasitvirtino, nes tretiesiems asmenims, patyrusiems neturtinės žalos dėl jų artimųjų sužalojimo, vienais atvejais ji atlyginama, kitais konstatuojama, kad tokios teisės jiems nesuteikia įstatymas. Tai neleidžia kalbėti apie nuoseklią teismų praktiką tokio pobūdžio bylose.
2. Tinkamas žalos atlyginimas siejamas su tam tikra normų sistema, mechanizmu, kuris įpareigoja žalą padariusį asmenį, ją atlyginti. Asmens patirtos žalos atlyginimas realizuojamas pritaikant asmeniui, padariusiam žalą, civilinę atsakomybę. Jos sąlygos apsprendžia žalą padariusio asmens pareigą ją atlyginti.
3. Tikslus padarytos turtinės žalos dydis pagrindžiamas pasitelkiant skirtumo hipotezę. Nustatant neturtinės žalos dydį siekiama nustatyti, kuo teisingesnę kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę kompensaciją, kuri kiek galima visapusiškiau kompensuotų nukentėjusiojo patirtą žalą.
4. Visuotinai pripažinta, kad pagrindinė žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė, tačiau remiantis „alles oder nicht“ (viskas arba nieko) testu, būtų galima teigti, kad šalia kompensacinės, visiško žalos atlyginimo ir draudimo praturtėti skolininko sąskaita egzistuoja ir baudinė funkcija.
5. Konstatavus žalą padariusio asmens kaltę administracine arba baudžiamąja tvarka, ji neturėtų būti taikoma visa apimtimi. Šiuo atveju, turėtų galioti dalinė teismo sprendimo prejudicija, siekiant įvertinti, kokia apimtimi turi atlyginti žalą, ją padaręs asmuo.
6. Nustatant priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos būtina atkreipti dėmesį į du etapus. Pirmame etape naudojama *conditio sine qua non* testas (ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija), nustatomas faktinis priežastinis ryšys. Antrame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (deliktinės atsakomybės ribas siaurinti priežastinio ryšio teorija).
7. Analizuojant neturtinės žalos atlyginimo ypatumas prieita prie išvados, kad LR galiojantys teisės aktai numato plačią galimybę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo svarbiausiais

teisių pažeidimų atvejais, o nuostata, neturtinė žala atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais užkerta kelią nepagrįstiems ieškiniams.

8. LR CK 6.284 str. 1 d. atsilieka nuo šiuolaikinių gyvenimiškų poreikių. Pagal dabar galiojantį teisinį reguliavimą, tėvai negali reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už jo vaiko patirtus išgyvenimus, sužalojus jo sveikatą. Taip pat šio LR CK normos parinkti kriterijai, kurie susieja teisę reikalauti neturtinės žalos su materialiniu išlaikymu, neatitinka 1975 m. kovo 15 d. Europos Tarybos Komiteto priimtose rezoliucijos Nr. (75)7.
9. Neleidžiant paveldėti asmenines neturtines teises yra suteikiama pagarba šioms teisėms, pripažįstant jas išimtinai susijusiais su nukentėjusiu asmeniu jo kančiomis, dvasiniais išgyvenimais.
10. Lietuvos teismų praktikoje atlyginant neturtinę žalą imami domėn šie kriterijai: garbės ir orumo bylose, atsiprašymas bei informacijos paneigimas. Sveikatos sužalojimo bylose, žalos sukeltas pasekmės, žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, nukentėjusiojo amžių, pačio nukentėjusiojo elgesį.

Pasiūlymai įstatymų leidėjui:

1. LR CK 6.284 str. 1 d. normą reiktų pakeisti, nepriklausomai nuo pasekmių (ar neteisėti veiksmai sukėlė mirtį, ar tik sužalojo sveikatą) nustatyti trečiųjų asmenų ratą, kurie galėtų reikalauti neturtinės žalos atlyginimo už nukentėjusiojo išgyvenimus, nesusiejant jo su išlaikymo kriterijumi.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 – 2262
3. Administracinių teisės pažeidimo kodeksas. Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1
4. Lietuvos respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341
5. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569
6. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 92-2844
7. Lietuvos Respublikos autorių ir gretutinių įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 50-1598
8. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945
9. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. Valstybės žinios, 1998, Nr. 112-3100

Užsienio šalių teisės aktai

1. Bürgerliches Gesetzbuch. Beck Texte im dtv. 61. Auflage 2008
2. http://bundesrecht.juris.de/atdeckv_1977/
3. <http://bundesrecht.juris.de/whg/>
4. <http://bundesrecht.juris.de/prodhaftg/>
5. <http://bundesrecht.juris.de/luftvzo/>

Specialioji literatūra

1. V. Mikelėnas. „Civilinės atsakomybės problemos : lyginamieji aspektai“ Vilnius. Justitia. 1995.
2. Vytautas Mizaras “Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos“. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius. Justitia 2007.
3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga „Prievolių teisė“ Vilnius. Justitia. 2003 m.
4. Piesliakas V. „Mokymas apie nusikaltimo sudėtį“ Vilnius. 1996 m.
5. Andrius Verikas „Darbuotojo sveikatai padarytos žalos atlyginimo sveikata“. Jurisprudencija 2006 m. Nr. 11(89)

6. Marta Gavrilovienė „Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas taikant su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes“ Jurisprudencija 2006 6(84)
7. Hegel „Teisės filosofijos apmatai“ Mintis. Vilnius 2000 m.
8. Posner „Jurisprudencijos problemos“ Eurigmas. 2004 m
9. Mykolo Romerio universitetas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius 2006 m.
10. A. Abramavičius ir kt. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Eurigmas, 1996
11. P.Vitkevičius “Civilinė teisė” Kaunas. Vijausta. 1997 m. rašė, kad kaltė yra asmens psichinis santykis su jo priešingu teisei veiksmu arba neveikimu ir dėl to atsiradusiu rezultatu
12. Georg Wilhem Friedrich Hegel „Teisės filosofijos apmatai“ Vilnius.Mintis 2000 m.
13. Agnė Vaitkevičiūtė „Valstybių narių atsakomybė dėl privatiems asmenims padarytos žalos, pažeidus Europos bendrijos teises:kilmė, samprata ir sąlygos“ Jurisprudencija 2007 7(97)
14. Solveiga Cirtautienė „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“ Justitia. 2008.Vilnius
15. Renata Volodko „Subjekto turinčio teisę į neturtinės žalos atlyginimą, nustatymo problematika bei jo asmeninių savybių įtaka neturtinės žalos atlyginimo dydžiui remiantis Lietuvos teismų praktika“
16. Laužikas, Mikelėnas, Nekrošius “Civilinio proceso teisė” I tomas Justitia 2003. Vilnius
17. Dirk Looschelders „Schuldrecht Allgemeiner Teil“ unberarbeitete Auflage. Duseldorf, 2007
18. Christine Bunrel „Der Ersatz vetgeblicher Aufwendungen im modernisierten Schuldrecht“ Marburg. 2006 m.
19. Cristoph Schrok „Die Entschädigung immaterieller Schäden im Urheberrecht“ 2004 m. Mainz
20. Reinhard Möller “Das Preventionsprinzip des Scadensrechts” 2005 m. Karlsruhe
21. Peter Schlechtriem/Martin Schmidt-Kesser “Schuldrecht Allgemeiner Teil” 2005
22. Brox/Walker „Besonderes Schulrecht“ 2007 m. München.
23. Barav.A. State Liability in Damages for Beach of Community Law in the National Courts//Yearbook of European Law. 1996
24. Larenz/Wolf, Allgemeine Teil des bürgerlichen Rechtes, 9 Auflage, C.H. Beck 2004 m.

Teismų praktika

1. LAT CBS 2003 m. kovo 26 d. nutartį N. Ž. v. UAB „Vilniaus troleibusai“, Nr. 3K-3-371/2003
2. LAT CBS 2005 m. lapkričio 23 d. nutartį, K. R. v. Lietuvos Respublika, Nr. 3K-3-604/2005
3. LAT CBS 2006 m. spalio 16 d. P.T vs J.Ž, Nr. 3K-3-513/2006.

4. LAT CBS 2006 m. lapkričio 15 d. UAB „Švaresta“ vs Vilkaviškio rajono savivaldybei, Nr. 3K-3-413/2006.
5. LAT CBS 2001 m. rugsėjo 19 d. R. Astilovskaja ir kt vs J.D. Budaj, Nr. 3K-3-763.
6. 2007 m. Kovo 5 d. Nr. 3K-3-85/2007
7. 2002 m. spalio 9 d. Nr. 3K-3-1174/2002 Ona Rukuižienė vs Renaldas Masteika
8. 2003 m. spalio 8 d. Nr. 3K-3-935/2003 Jolantos Kostkevičienės vs Nerijui Bieliauskui
9. LVAT 2008 m. sausio 18 d. Nr. A-261-51/2008 D.B vs Švietimo ir mokslo ministerija
10. 1999 m. lapkričio 4 d. Nr. 3K-3-584/1999 A. Marcinkevičius v. Lietuvos advokatų taryba
11. 1999 m. rugsėjo 27 d. Nr. 3K-3-398/1999
12. 2007 m. spalio 29 d. Apeliacinio teismo nutartį Nr. 2A-350/2007
13. LAT CBS 2002 m. balandžio 17 d. Leskauskas vs Vilniaus miesto 23 –ojo notaro biuro notarė S. Bylinskienė, Nr. 3k-3-614/2002.
14. LAT CBS 2007-11-26, L. B., I. V., I. Z. A vs. DNSB „Medvegalis“, UAB „Telšių šilumos tinklai“ Nr. 3k-7-345/2007
15. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. Zdanys vs. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“ Nr. 3k-7-255/2005
16. LAT CBS. 2007-10-22. R.K vs. Generalinė prokuratūra Nr. 3K-3-417/2007
17. LAT CBS. 2008-06-13 Nr. 3K-3-331/2008
18. LAT CBS. 2005-11-23 Nr. 3K-3-604/2005
19. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 30 d., Nr. 3K-3-26/2007
20. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 18 d. nutartį Zdanys vs. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“ Nr. 3k-7-255/2005
21. LAT CBS 2005 m. balandžio 19 d. Daukantas, Daukantienė vs VŠĮ „Kauno antroji linikinė ligoninė“ Nr. 3k-3-222/2005
22. LAT CBS 2005 m. Spalio 19 d. nutartį Albertavičiūtė vs AB „Lietuvos draudimas“ Nr. 3k-3-85/2005
23. LAT CBS 2005 m. kovo 23 d., Nr. 3k-3-205/2005
24. LAT CBS 2006 m. rugsėjo 6 d. A. Ž. v. UAB „Ranga IV“ Nr. 3k-3-450/2006
25. LAT CBS 2007 m. balandžio 18 d., A. L. v. Lietuvos ir Kanados UAB „Pajūrio mediena“, Nr. 3k-3-157/2007
26. LAT CBS 2007 m. birželio 26 d., A. M. v. UAB „Baltijos realizacijos centras“, R. D, Nr. 3k-3-262/2007
27. LAT CBS 2001 m. birželio 11 d., Nr. 3K-3-682/2001, K. Sadauskienė v. S. Konarskio vidurinė mokykla
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas

SANTRAUKA

Šiame darbe rašoma apie žalos atlyginimo teorinius ir praktinius aspektus. Pirmoje šio darbo dalyje kalbama apie civilinę atsakomybę kaip žalos atlyginimą nulemiantį veiksnių. Taip pat atskirai aptariamos civilinės atsakomybės sąlygos, ne tik kaip nulemiančios pareigą žalą padariusiam asmeniui, ją atlyginti, bet ir su tuo susiję teoriniai aspektai. Aptariama žalą padariusio asmens kaltės samprata ir jos prejudicija atlyginant asmeniui padarytą žalą. Taip pat profesinę veiklą vykdančių asmenų, padariusių žalą, kaltė. Dėka teismų praktikos, galima kalbėti apie atskirą atsakomybės rūšį bei pareigą atlyginti žalą asmenų, kurie užsiima tam tikra profesija. Taip pat analizuojamos priežastinio ryšio teorijos kaip veiksniai, nulemiantys civilinės atsakomybės taikymą, bei tuo pačiu - žalos atlyginimą apskritai. Darbe neapsieinama ir be žalą padariusių asmenų neteisėtų veiksmų sampratos ir bei žalos sąvokos analizės. Moksliniame tiriamajame darbe nemažas dėmesys skiriamas žalos atlyginimo funkcijoms. Visuotinai pripažinta, jog žalos atlyginimo funkcija išimtinai kompensacinė, tačiau remiantis „alles oder nicht“ testu bandoma įrodyti, jog greta šios funkcijos egzistuoja ir prevencinė, pasitenkinimo suteikimo (atlyginant neturtinę žalą) ir baudžiamoji. Visos šios žalą padariusio asmens civilinės atsakomybės sąlygos bei žalos atlyginimo funkcijos, buvo analizuojamos lyginamuoju aspektu, atsižvelgiant į Vokietijoje galiojantį teisinį reguliavimą bei susiformavusią doktriną.

Antrojoje magistrinio darbo dalyje skiriamas dėmesys neturtinės žalos atlyginimo ypatumams. Analizuojami subjektai, turintys teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo, taip pat trečiųjų asmenų galimybės paveldėti neturtinę žalą. Ne mažiau aktualūs ir neturtinės žalos atlyginimo dydį lemiantis kriterijai, kurie analizuojami teismų praktikos kontekste.

Raktiniai žodžiai:

Žalos atlyginimas

Civilinė atsakomybė

Neturtinė žala

Neturtinės žalos atlyginimas

Zusammenfassung

Die vorliegende Abschlussarbeit ist den theoretischen und praktischen Aspekten des Schadenersatzes gewidmet. Im ersten Teil geht es um die zivilrechtliche Haftung, dabei geht es hauptsächlich um die Frage, welche Funktion sie im litauischen Schadenrecht ausübt. Nach der herrschenden Meinung muss Schaden richtig ausgeglichen werden, d. h. dass im litauischen Schadenrecht die Ausgleichfunktion oder das Prinzip der Totalreparation gilt. Doch die Rechtsdoktrin kennt „alles oder nicht“-Test. Dieser Test lässt andere Meinung zu, dass die Funktion des Schadensrechts nicht nur im Ausgleich, sondern auch in Prävention und Genugtuung besteht.

Des Weiteren werden in dieser Arbeit problematische Aspekte des Verschuldens beschrieben sowie die Haftung ohne Verschulden und standesrechtliche Haftung analysiert. Kausalität lässt über die Haftungsschranke sprechen, darum werden verschiedene Theorien der Kausalität vorgelegt. Die Rechtsgutverletzung wird mit der Situation in Deutschland verglichen. Ohne Schaden kann keine zivilrechtliche Haftung entstehen, darum wird der Begriff des Schadens erläutert.

Im zweiten Teil der Arbeit geht es um den immateriellen Schaden und die Besonderheit des Ausgleiches. Es wird die rechtliche Möglichkeit analysiert, ob man Nichtvermögensschaden erben kann. Auch werden Personen festgestellt, die das Recht haben Nichtvermögensschaden zu verlangen. Weiter sind die Kriterien der Gerichtspraxis analysiert, die die Größe des immateriellen Schadens bescheiden

Schlüsselwörter:

Die zivilische Haftung

Schadenersatz

Immateriellen Schaden

Nicht Vermögen Schadenersatz